

Visual Library Portal

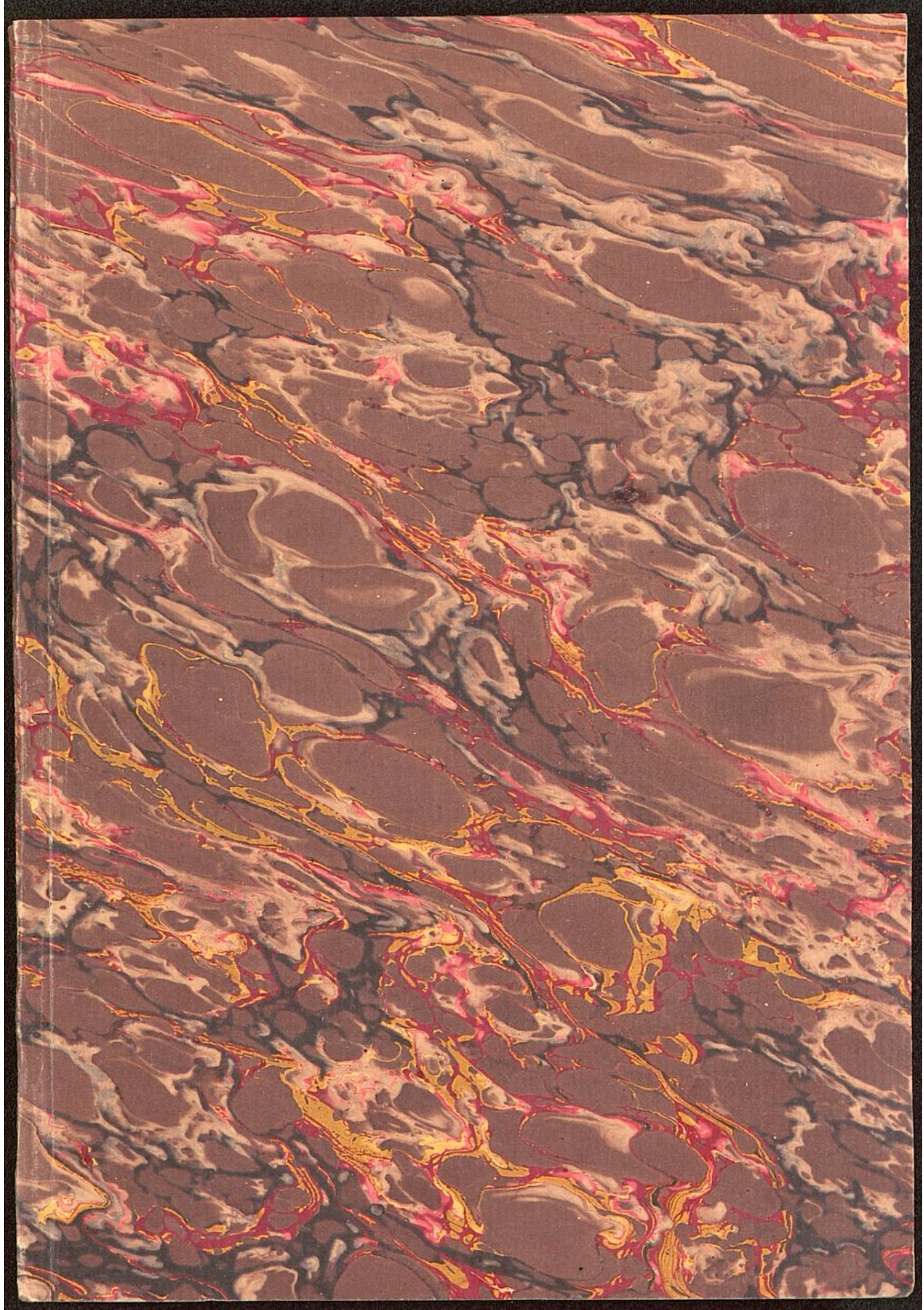
Digitalisierung von Drucken des 16. Jahrhunderts

**L. COELII || LACTANTII FIRMIA||ni, diuinarum
institutionum,
aduers-||sus gentes, de falsa religione liber pri||mus, ad
Aldinum
exemplar || graecis omnibus, dili-||genti cura, ...**

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus

Köln, 1518

VD16 ZV 9338

DAVID

ESAIAS

PAVLVS

IOANNES

HIERONYME

L. COELII
 LACTANTII FIRMIA
 ni, diuinarum institutionum, aduer/
 susgentes, de falsa religione liber pri
 mus, ad Aldinum exemplar
 græcis omnibus, dili
 genti cura, re
 stitutus.

AVGVSTINVS

AMBROSIVS

GREGORIVS

L. COELII LACTANTII FIRMIA-
ni, diuinarum institutionum, aduersus gentes,
de falsa religione libri primi præ-
fatio, ad Constantinum
imperatorem.

Quanti sit, & fuerit semper cognitio ueritatis. Et quod
nec sine religione sapientia, nec sine sapientia sit probā-
da religio. Caput. Primum.

Agno & excellenti ingenio uiri, cum
se doctrine penitus dedidissent, quic-
quid laboris poterat impendi, contem-
ptis omnibus & publicis, & priuatis
actionibus, ad inquirendæ ueritatis stu-
dium contulerunt, existimantes mul-
to esse præclarius, humanarum, diuinarumque rerū inuesti-
gare, ac scire rationem, quam in struendis opibus, aut cu-
mulandis honoribus inherere. Quibus rebus, quoniam
fragiles, terrenæque sunt, & ad solius corporis pertinet cul-
tum, nemo melior, nemo iustior fieri potest. Erant qui-
dem illi ueritatis cognitione dignissimi, quam scire tanto
pere cupierunt, atque ita, ut eam rebus omnibus antepone-
rent. Nam & abiecisse quosdam res familiares suas, & re-
nuntiasse uniuersis uoluptatibus constat, ut solam, nudam
que uirtutem, nudi, expeditique sequerentur. Tantum apud
eos uirtutis nomē, atque autoritas ualuit, ut in ea omne summi
boni præmium prædicarēt. Sed neque adepti sunt id, quod

uolebant, & operam, simul atq; industriam perdiderunt. Quia ueritas id est arcanum summi dei, qui fecit omnia, ingenio, ac proprijs non potest sensibus comprehendí. Alioqui nihil inter deum, hominemq; distaret, si consilia & dispositiones illius maiestatis aeternae cogitatio assequeretur humana. Quod quia fieri nō potuit, ut homini per seipsum ratio diuina innotesceret, non est passus hominē Deus lumen sapientiae requirentem diutius oberrare, ac sine ullo laboris effectu uagari per tenebras inextricabiles. Aperuit oculos eius aliquando, & notionē ueritatis munus suum fecit, ut & humanam sapientiam nullam esse monstraret, & erranti, ac uago uiam consequendae immortalitatis ostenderet. Verum quoniam pauci utuntur hoc caelesti beneficio, ac munere, quod obuoluta in obscuro ueritas latet, eaque uel contemptui doctis est, quia idoneis assertionibus eget, uel odio indoctis, ob infirmitatem sibi austeritatem, quam natura hominum procliuus inuitia pati non potest (Nam quia uirtutibus amaritudo permixta est, uita uero uoluptate condita sunt, illa offensi, hac delinuti feruntur in praecipitium, ac bonorum specie falsi, mala pro bonis amplectuntur) Succurrendum esse his erroribus credidi, ut & docti ad ueram sapientiam dirigantur, & indocti ad ueram religionem. Quae professio multo melior, utilior, gloriosior putanda est, quam illa oratoria, in qua diu uersati, non ad uirtutem, sed plane ad argutam malitiam iuuenes erudiebamus. Multo quippe nunc rectius de praecipitijs caelestibus differemus, quibus ad cultum uerę maiestatis mentes hominum instrue

re possimus, nec tam de rebus humanis benemeret, qui
scientiam bene dicendi affert, quam qui pie, atq; innocen-
ter docet viuere. Iccirco maiori in gl'ia philosophi, q̄ ora-
tores fuerunt apud græcos. Illi enim recte uiuēdi doctō-
res sunt existimati, quod est longe præstabilius, qm̄ bene
dicere ad paucos pertinet, bene autem uiue re ad omnes.
Multum tamē nobis exercitatio illa fictarum litium con-
tulit, ut nunc maiori copia, & facultate dicēdi causam ue-
ritatis peroremus, quæ licet possit sine eloquētia defen-
di, ut est a multis sæpe defensa, tamen claritate, ac nitore
sermonis illustranda, & quodammodo differenda est, ut
potentius in animos influat & ui sua instructa, & luce ora-
tionis ornata. De religione itaq; nobis, rebusq; diuinis in-
stituit̄ disputatio. Nam si quidam maximī oratores pro-
fessiōis suæ quasi ueterani decursis operibus actionū sua-
rum, postremo se philophiæ tradiderunt, eamq; sibi reg-
em laborum iustissimam putauerunt, si animos suos in ea-
rum rerum, quæ inueniri non poterant, inquisitione tor-
querent, ut non tam otium sibi, quam negotium quæsis-
se uideantur, & quidem multo molestius quam in quo fu-
erant ante uersati, quanto iustius ego me ad illam piam,
ueram, diuinam sapientiam, quasi ad portum aliquem tu-
tissimum conferam, in qua omnia dictu prona sunt, audi-
tu suauiā, facilia intellectu, honesta susceptu. Et, si quidā
prudentes, & arbitri æquitatis, institutiones ciuilis iuris
compositas ediderunt, quibus ciuium dissidentium lites
contentionesq; sopirent, quāto melius nos, & rectius di-
uinas institutiones literis prosequemur, in qbus non de

stillicidijs, aut aquis arcendis, de manu conferenda, sed de spe, devota, de salute, de immortalitate, de deo loquemur ut superstitiones mortíferas, erroresq; turpissimos sopiamus: Quod opus nunc nominis tui auspicio inchoamus Constantine Imperator maxime. Qui primus Romanorum principum, repudiatis erroribus, maiestatem dei singularis, ac veri & cognouisti, & honorasti. Nam cum dies Ille foelicissimus orbí terrarum illuxisset, quo te deus summus ad beatum imperij culmen euexit, salutarem uniuersis, & optabilem principatum, præclaro initio auspicatus es, cum euersam, sublatamq; iustitiam reducens, teterrimum aliorum facinus expiasti. Pro quo facto dabit tibi deus foelicitatem, uirtutem, diuturnitatem, ut eadem iustitia, qua iuuenis exorsus es, gubernaculum Reip. etiã senex teneas, tuisq; liberis, ut ipse a patre accepisti, tutelam Romani nois tradas. Nam malis qui adhuc aduersus iustos, in alijs terrarum partibus fauiunt, quanto serius, tanto uehementius idem omnipotens mercedem sceleris exoluet. Quia ut est erga pios indulgentissimus pater, sic aduersus impios rectissimus iudex. Cuius religionem, cultumq; diuinum cupiens defendere, quem potius appellẽ, quem alloquar, nisi eum, per quem rebus humanis iustitia, ac sapientia restituta est: Ommissis ergo huiusce terræ philosophiæ authoribus, nihil certi asserentibus, aggrediamur uiam rectam. quos eadem si putarem satis idoneos ad bene uiuendum duces esse, & ipse sequerer, & alios, ut sequerent, hortarer. Sed cū inter se magna concertatione dissideant, secumq; ipsi plerumq; discordent, apparet

DE FALSA RELI.

eorum iter nequaquã esse directum, siquidem sibi quicq̃
ut est libitum, proprias uias impresserũt, confusionemq̃
magnam quærentibus ueritatem reliquerũt. Nobis aut̃,
qui sacramentum ueræ religionis accepimus, cum sit ue-
ritas reuelata diuinitus, cum doctorem sapientiæ, ducẽq̃
ueritatis Deum sequamur, uniuersos sine ullo discrimine
uel sexus, uel ætatis ad cœleste pabulum conuocamus.
Nullus enim suauior animo cibus est, q̃ cognitio uerita-
tis. cuius asserendæ, atq̃ illustrandæ septẽ uolumina desti-
nauimus, quamuis ea res infiniti pene sit operis, & imen-
si, ut si quis hæc dilatare, atq̃ exequi plenissime uelit, tan-
ta illi rerum copia exuberet, ut nec libri modũ, nec finem
reperiat oratio. Sed nos iccirco breuiter oĩa colligemus,
q̃ ea, quæ allaturi sumus, tam clara sunt, & lucida, ut ma-
gis mirum esse uideatur, tam obscuram uideri homibus
ueritatem, & ijs præcipue, qui sapientes uulgo putantur,
uel quod tantummodo instruendi nobis homines erunt,
hoc est ab errore, quo sunt impliciti, ad rectiorẽ uiam re-
uocandi. Quod si fuerimus (ut spero) assecuti, mittemus
eos ad ipsum doctrinæ uberrimũ, ac plenissimum fontẽ,
cuius haustu, atq̃ potu, conceptam uisceribus sitim sedẽt
ardoremq̃ restinguant. Eruntq̃ illis omnia facilia, prona,
manifesta, modo ne pigeat ad percipiendam sapientiæ dis-
ciplinam, legendi, uel audiendi patientiam commodare.
Multi enim uanis superstitionibus pertinaciter inhæren-
tes obdurant se contra manifestam ueritatem, non tam de
suis religionibus, quas prauè asserunt, benemeriti, quam
de se male, qui cum habeant iter rectum, de uisios sequunt̃

anfractus, planum deserunt, ut per præcipitium labantur, lucem relinquunt, ut in tenebris cæci, ac debiles iaceant. His consulendum est, ne contra se pugnent, uelintq; se tãdem ab iueteratis erroribus liberari, quod utiq; facient, si quare sint nati aliquñ peruiderint. Hæc enim prauitatis est causa, ignoratio sui, quam si quis cognita ueritate discussit, sciet quo referenda, & quemadmodum sibi uita degenda sit. Cuius scientiæ breuiter summam circumscribo, ut neq; religio ulla sine sapientia suscipienda sit, nec ulla sine religione probanda sapientia.

¶ Quod prouidentia sit in rebus humanis. Cap. II.

 V scepto igitur illustrandæ ueritatis officio, non putauit adeo necessarium ab illa quæstione principium sumere, quæ uidetur prima esse, natura sit ne prouidētia, quæ rebus omnibus consulat, an fortuitu uel facta sint omnia, uel regantur? Cuius sententiæ author est Democritus, confirmator Epicurus, sed & antea Protagoras, qui Deos in dubium uocauit, & postea Diagoras, qui exclusit, & alij non nulli, qui non putauerunt Deos esse, qd aliud effecerunt, nisi ut nulla esse prouidentia putarent: quos tñ ceteri philosophi, ac maxime Stoici acerrime retuderunt, dicentes nec fieri mundum sine diuina ratione potuisse, nec cõstare, nisi summa ratione regeretur. Sed & M. Tullius, quãuis academicæ disciplinæ defensor esset, de prouidentia gubernatrice rerum, & multa sæpe disseruit stoicor; ar-

DE FALSA RELI.

gumenta confirmans, & noua ipse afferens plurima. q̄d facit, tum in omnibus suæ philosophiæ libris, tum maxime ī ijs, qui sunt de natura deorum. Nec difficile sane fuit paucorum hominū prauæ sentientium redarguere mē dacia, testimonio philosophorum, atq; gētium in hac una re non dissidentium. Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, qui non oculos suos in cœlum tollens, tamen si nesciat cuius dei prouidentia regat hoc omne, quod cernitur, aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine, temperatione. Nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliq̄ sit instructum. Et nobis utiq; facillimū est exequi hanc partem quālibet copiose, Sed quia multum inter philosophos agitata res est & prouidentiam tollētibus satis responsum uidetur ab hominibus argutis, & eloquentibus, & de solertia diuinae prouidentia per totum hoc opus, quod suscepimus, sparsim dicere nos necesse est, omittamus hanc in præsentia quæstionem, quæ cum cæteris sic coheret, ut nihil a nobis differri posse uideatur, ut non simul de prouidentia differatur.

¶ An potestate unius dei mundus regatur, an multorum. Cap. III.

S It igitur nostri operis exordium quæstio illa cōsequens ac secūda. Vtrum potestate unius dei mundus regatur, an multorum. Nemo est q̄dem q̄ sapiat, rōnemq; secū putet, q̄ nō unū Deū eē itelligat, q̄ & cōdiderit oīa, & eadē, q̄ cōdidit, v̄tute moderet. Quid

enim multis opus est ad mundi regimen sustinendum: nisi
forte arbitremur, si plures sint, minus habere singulos ner-
uorum, atque uirium: Quod quidem faciunt illi, qui esse mul-
tos uolunt, quia necesse est imbecilles esse, si quidem sin-
guli sine auxilio reliquorum, tantæ molis gubernaculum
sustinere non possent. Deus autem, qui est eterna mens,
ex omni utique parte perfectæ, consumatæque uirtutis est.
Quod si uerum est, unus sit necesse est. Potestas enim uel
uirtus absoluta, retinet suam propriam firmitatem. Id au-
tem solidum existimandum est, cui nihil decedere, id per-
fectum, cui nihil possit accedere. Quis dubitet potentissi-
mum esse regem, qui totius orbis habeat imperium: ne-
que immerito, cum illius sint, quæ ubique sunt omnia, cum ad
eum solum omnes undique copię congerantur. At si plu-
res partiantur orbem, minus certe opum, minus uirium
singuli habebunt, cum intra præscriptam portionem se quod
que contineat. Eodem etiam modo dii si plures sint, minus
ualebunt, alijs tantumdem in se habentibus. Virtutis autem
perfecta natura non potest esse nisi in eo, in quo totum est,
non in eo in quo pars exigua de toto est. Deus uero, si per-
fectus est (nam perfectus est) ut esse debet, non potest es-
se nisi unus, ut in eo sint omnia. Deorum igitur uirtutes
ac potestates infirmiores sint necesse est, quia tantum sin-
gulis deerit, quantum in cæteris fuerit, ita quanto plures
tanto minores erunt. Quid, quod illa summa rerum po-
testas, ac diuina uis ne semel quidem diuidi potest: Quic-
quid enim capit diuisionem, & interitum capiat necesse est.
Si autem interitus procul est a deo, quia incorruptibilis

Quia virtus in se
nihil perdit
A toti uideo non
primata est

Originatio infelice

est, & æternus, consequens est, ut diuidi potestas æterna
 non possit. Deus ergo unus est, si nihil aliud esse potest,
 quod tantundem capiat potestatis. Et ij tamen, qui mul-
 tos esse arbitrantur, officia inter se dicunt esse partitos, de
 quibus omnibus suo loco disputabimus. Illud interim,
 quod ad præsentem locum pertinet, teneo. Si partiti sunt
 inter se officia, eodem reuoluitur res, ut ex ijs quilibet suf-
 ficere omnibus nequeat. Perfectus igitur iam non erit, q-
 cessantibus cæteris, non potest omnia gubernare. Ita fit,
 ut ad regendum mundum unius perfecta uirtute magis
 opus sit, quam imbecillitate multorum. Qui autem pu-
 rat hanc tantam magnitudinem nõ posse ab uno regi, fal-
 litur. Nec enim quanta uis, potestasq; sit diuinę maesta-
 tis intelligit, si existimat singularem Deum, q- facere mū-
 dum potuit, eundem regere non posse, quem fecit. At si
 concipiat animo, quãta sit diuini huius operis immēstas,
 cum antea nihil esset, tamē uirtute, atq; consilio dei ex ni-
 hilo esse conflata, quod opus nisi ab uno inchoari, per-
 ficique non potuit, iam intelliget, multo facilius ab uno re-
 gi, quod est ab uno constitutum. Dicat fortasse aliquis,
 ne fabricari quidem tam immēsum opus mūdi, nisi a plu-
 ribus potuisse, quamlibet multos, quamlibet magnos fa-
 ciat, quicquid in multis magnitudinis, potestatis, uirtutis
 maiestatisq; posuerit, id totum in unum cōfero, & in uno
 esse dico, ut tantum in eo sit istarum rerum, quantum nec
 excogitari, nec dici potest. Quia in re, quoniam & sensu
 deficiamus, & uerbis, quia neq; tantæ intelligentiæ lucem
 pectus humanum, neq; explanationem tantarum rerum

Deo dicitur
 quod dicitur
 quod dicitur
 quod dicitur

inter se colligit

habet

officio

officio

seruati

re uoluit

inter se colligit

re uoluit

re uoluit

re uoluit

re uoluit

re uoluit

re uoluit

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

quod dicitur

capit lingua mortalis, id ipsum intelligere nos oportet, ac
dicere. Video rursus quid e contrario dici possit. Tales
esse illos plures, qualem nos uolumus unum. At hoc fie
ri nullo pacto potest, quod singulorum potestas progre
di longius non ualebit, occurrentibus sibi potestatibus ce
terorum. Neceffe est enim, ut suos quisq; limites aut tra
sgredi nequeat, aut si transgressus fuerit, suis alterum fi
nibus pellat. Non uident, qui deos multos esse credunt,
fieri posse, ut aliquid diuersum uelint, ex qua re discepta
tio inter eos, & certamen oriatur. Sicut Homerus bellan
tes inter se deos finxit, cum alij Troiam capi uellent, alij
repugnarent. Vnius igitur arbitrio mundum regi neces
se est. Nisi enim singularum partium potestas ad unam pro
uidentiam referatur, non poterit summa ipsa constare po
testas, uno quoq; nihil curante amplius, qm quod ad eum
proprie pertineat. Sicut ne res quidem militaris, nisi unum
habeat ducem, atq; rectorem. Quid si in uno exercitu
tot fuerint imperatores, quot legiones, quot cohortes,
quot cunei, quot ala, primu nec instrui poterit acies uno
quoq; periculum recusante, nec regi facile, aut tempera
ri, quod suis proprijs consilijs utantur omnes, quorum
diuersitates plus noceant, qm profint, sic in hoc regu natu
rae imperio, nisi unus fuerit, ad quem totius summa cura
referatur, uniuersa soluentur, & corruent. Dicere autem
multorq; arbitrio regi mundu, tale est, quale si quis affir
met, in uno corpore multas esse mentes, qm multa, & ua
ria sunt ministeria mebroz, ut singulos corporis sensus,
singulae metes regere credant. Itē multi affectus qbus co

*utrum
illos deos quod potest*

impossibile

deorum

etendi

utrumq;

deorum

deorum

suos terminos

utrumq;

uictoris mundi

consequuntur

se quo in ipso

licet

deos

illa potest

consequuntur

utrumq; deum

no uellent eam capi

consilio

si uolent eam capi

*Imperator olim
nonne erat qm
quod esset roma
has et dicitur
facto esse
dem uerumq;
ol est non
multa
partem imperatoris
appet*

*Imperatoris
habebat apud
romanos
moderari
habebat
legione
Cuius
suis
moderari
moderari
moderari*

*Imperatoris
moderari
moderari
moderari
moderari
moderari
moderari
moderari*

*Imperatoris
moderari
moderari
moderari
moderari
moderari
moderari
moderari*

deorum

consequuntur

utrumq;

deorum

consequuntur

utrumq;

deorum

consequuntur

utrumq;

deorum

consequuntur

utrumq;

deorum

consequuntur

utrumq;

deorum

consequuntur

utrumq;

deorum

consequuntur

utrumq;

pari, & consona uoce prædixerunt. At enim ueritatis ex
 partes non putant his esse credendum. Illas enim non di
 uinas, sed humanas uoces fuisse aiunt, uidelicet quia de
 uno Deo præconium faciunt, aut insani, aut mēdaces fu
 erunt. At qui impleta esse in plerisque quotidie illorum ua
 ticinia uidemus, & in unam sententiam cōgruens diuina
 tio docet non fuisse furiosos. Quis enim mentis emotæ,
 non modo futura præcinere, sed etiam cohærentia loqui
 possit? Num ergo fallaces erant, qui talia loquebantur: qd
 ab his tam longe alienum fuit, quā ratio fallendi: cum cæ
 teros ab omni fraude cohiberent. Iccirco em̄ a Deo mi
 tebantur, ut & præcones essent maiestatis eius, & corre
 ctiores prauitatis humanæ. Præterea uoluntas fingendi,
 ac mentiendi eorum est, qui opes appetunt, lucra desyde
 rant, quæ res procul dubio ab illis sanctis uiris abfuit. Ita
 enim delegato sibi officio functi sunt, ut derelictis omni
 bus ad tutelam uiræ necessarijs, non modo in futurū, sed
 ne in diem quidem laborarent, contenti extemporalis ci
 bo, quem Deus subministrasset, & hi non modo quæstū
 nullum habuerūt, sed etiam cruciatus, atq; mortē. Ama
 ra sunt enim uitiolis, ac male uiuētibus præcepta iustitiæ.
 Itaq; n̄, quorum peccata & arguebantur, & prohibebantur,
 excruciatos eos acerbissime necauerunt. Ergo a quibus
 abfuit st udiūm lucri, abfuit etiam uoluntas peccandi, &
 cau. fallēdi. Quid, quod aliq; eorum principes, aut etiam
 reges iuerunt, in quos cadere non posset suspitio cupidi
 tatis, ac fraudis, & tamen præconium dei singularis, eadē
 qua ceteri, diuinatione fecerunt.

B

Ed omittamus sane testimonia prophetarū,
 ne minus idonea probatio uideat esse, qbus
 ab his oīno non credit. Veniamus ad autho-
 res, & eos ipsos ad ueri probationē testes ci-
 temus, qbus contra nos uti solent, poetas dico, ac philoso-
 phos, ex his unū deum pbemus necesse est. Non qd illi
 habuerit cognitā ueritatem, sed qd ueritatis ipsius tanta
 uis est, ut nemo possit esse tam cæcus, q non uideat inge-
 rentē se oculis diuinā claritatem. Poete igit, quāuis deos
 carminibus ornauerit, & eorū res gestas āplificauerit sū-
 mis laudibus, sēpissime tñ confitentī spiritui, uel mēte una
 contineri, regiꝫ omnia. Orpheus q & uetustissimus poe-
 tarū, & æqualis ipsoꝝ deorum (siqdem tradit inter argo-
 nautas cū Tyndaridis & Hercule nauigasse) deū uerum
 πρῶτόγονον & magnum primogenitū appellat, qd ante ip-
 sum nihil sit genitū, sed ab ipso sint cuncta generata. Eun-
 dem etiā φάυντα, id est apparētem noiat. quod cū adhuc ni-
 hil esset, primus ex īfinito apparuerit, & extiterit. Cuius
 originē, atq; naturam, quā cōcipere animo non poterat,
 ex aere imenso natum esse dixit πρῶτόγονος φάειθρον περί μη-
 κροσ ἠέρος νιασ. .i. principio genitus Phaeton longo aere na-
 tus. Aliud em̄ amplius, quod diceret non habebat. Hunc
 ait esse oīm deorū parentē, qrum causa cœlum cōdiderit,
 liberisq; prospexerit, ut haberēt habitaculum, sedēq; cō-
 munē ἐκτίσεν ἀθανάτοισ δόμορ ἀφθιτορ. Natura igitur & ratioe
 ducente intellexit esse prastātissimam potētiam cœli, ac
 terræ cōditricē. Non poterat em̄ Iouem dicere esse prin-

*si est em̄ dicitur dicitur
 talis dicitur in
 in p̄tibus*

Præterea præterea fuit magis quædam in laudibus quædam
quædam in laudibus quædam in laudibus quædam in laudibus
quædam in laudibus quædam in laudibus quædam in laudibus
nam, naturalemque legem. Horum enim omnium sententia, quæuis
sit incerta, eodem tamen spectat, ut prouidentiam unam esse con-
sentiant, siue enim natura, siue æther, siue ratio, siue mens,
siue fatalis necessitas, siue diuina lex, siue quod aliud dixeris
idem est, quod a nobis dicitur Deus. Nec obstat appellati-
onum diuersitas, cum ipsa significatione ad unum omnia
reuoluantur. Aristoteles, quæuis ipse secum dissideat, ac re-
pugnantia sibi & dicat, & sentiat, in summum tamen unam
mentem mundo præesse testatur. Plato qui omnium sapi-
entissimus iudicat, monarchiam plane aperteque defendit,
nec æthera, aut rationem, aut naturam, sed, ut est, deum no-
minat, ab eo mundum hunc perfectum, atque mirabilem esse
fabricatum. Quem Cicero secutus atque imitatus in pluri-
mis Deum frequenter confitetur, ac supremum uocat in his
libris, quos de legibus scripsit, ab eoque regi mundum argu-
mentatur, cum disputat de natura deorum, hoc modo. Nihil
est præstantius deo, ab eo igitur mundum regi necesse est.
Nulli igitur est nature obediens, aut subiectus Deus, om-
nem ergo regit ipse naturam. Quid autem sit deus in consola-
tione definit. Nec uero deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio
modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, &
segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, &
omnia mouens. Annæus quoque Seneca, qui ex Romanis uel
acerrimus stoicus fuit, quæ sæpe summum deum merita lau-
de prosequitur. Nam cum de immatura morte differeret, non
intelligis, inquit, auctoritatem, ac maiestatem iudicis tui re-
ctoris orbis terrarum, cælique, & deorum omnium Dei, a quo ista
numina, quæ singula adoramus, & colimus, suspensa sunt.

Prophetarum appellationes sunt et quibus libris metamorphosos omnia

nit *sent* *mundi*
Itē in exhortatiōibus. Hic, cū priā fundamēta molis pul-
apparet *potentis*
cherriā iaceret, & hoc ordiret, q̄ neq̄ maius quicq̄ nouit
omni
natura, nec melius, ut oīa sub ducibus suis irēt, q̄uis ip̄e p̄
omni
totū se corpus itenderat, tñ mīstros regnī sui deos genuit
fructus
Etq̄ multa alia de deo n̄is sil'ia locutus est, quā nūc disse-
fructus *fructus*
ro, q̄ alijs locis oportunitiora sunt. Nūc satis est demōstra-
fructus
re, summo īgenio uiros attigisse ueritatē ac pene tenuisse
nisi eos retrorsum fucata prauis opiniōibus cōsuetudo ra-
fructus
puiisset, q̄ & deos alios eē opinabant, & ea quā in usum ho-
fructus
minis Deus fecit, tanq̄ sensu prādita essent, pro dijs ha-
benda, & colenda credebant.

De testiōijs pphetarū & ph̄orū, & de testimonijs Cotta
pontificis, Trismegisti, & decē Sibyllis. Cap. VI.

fructus *fructus* *fructus*
Vnc ad diuina testimonia trāseamus, sed pri-
fructus *fructus* *fructus*
us unū proferā, quod est sil'ie diuino, & ob ni-
fructus *fructus* *fructus*
miam uetustatē, & q̄d is quem noīabo, ex ho-
fructus *fructus* *fructus*
minibus inter deos relatus est. A pud Cice-
fructus *fructus* *fructus*
ronē C. Cotta pontifex disputās contra stoicos de reli-
fructus *fructus* *fructus*
giōibus, & de uarietate opiniōum, quā solēt esse de dijs,
ut more academicorū oīa faceret incerta, qnq̄ fuisse Mer-
fructus *fructus* *fructus*
curios ait, & enumeratis per ordinē quatuor, quātum fu-
fructus *fructus* *fructus*
isse eū, a q̄ Argus occisus sit, ob eāq̄ cām in Ægyptū pro-
fructus *fructus* *fructus*
fugisse, atq̄ Ægyptijs leges, ac litera tradidisse. Hunc
Ægyptij Thoth appellant, a q̄ apud eos primus anni sui
fructus *fructus* *fructus*
mēsis. i. septēber nomē accepit. Idē oppidum cōdidit, q̄d
etiam nunc grāce uocat̄ ἐρμόπολις, & sicut seruant, & co-
fructus *fructus* *fructus*
lunt eū religiose. Qui tametsi hō fuerit antiquissimus tñ
& instructissimus oī genere doctrinā, adeo, ut ei multa-
fructus *fructus* *fructus*
rū rerū, & artiū scia Trismegistocognomē iponerent. Hic

scripsit libros, & quidem multos, ad cognitionem diuinarum
rerum pertinentes, in quibus maiestatem summi, ac singularis dei
asserit, ipsidemque nominibus appellat, quibus nos deum & patrem
Ac ne quod nomen eius requireret, ^{appellamus} ^{ὁ ὡν} ^{ἀνώμω} .i. sine nomine esse
dixit, eo quod nominis proprietate non egeat, ob ipsam scilicet uni-
tatem. Ipsius haec uerba sunt. ^{ὁ δὲ θεός, εἶς, ὁ δὲ εἶς ὀνόματός ἐστι}
^{πρὸς δέεται, εἶς γὰρ ὁ ὡν ἀνώμω} .i. Deus autem unus, unus autem nomine
non eget, est enim quod est sine nomine. Deo igitur nomen non est, quia
solus est, nec opus est proprio uocabulo, nisi cum discrimen ex-
igit multitudo, ut unamquamque personam sua nota, & appellati-
one designes. Deo autem quia spiritus unus est, proprium nomen est
Deus. Superest de responsis, carminibusque sacris testimo-
nia, quae sunt multo certiora, proferre. Nam fortasse non, contra
quos agimus, nec poetis putant esse credendum, tantum uana fin-
gentibus, nec philosophis qui errare potuerunt, quia & hi homines fu-
erunt. M. Varro, quo nemo unquam doctior, ne apud graecos
quidem, neque apud latinos uixit, in libris rerum diuinarum, quos
ad C. Caesarem scripsit pontificem maximum, cum de quide-
cim uiris loqueretur, sibyllinos libros ait non fuisse unius Si-
byllae, sed appellari uno nomine sibyllinos, quod omnes foeciae uates
Sibyllae sunt a ueteribus nuncupatae, uel ab unius Delphi-
dis nomine, uel a consilijs deorum denuntiandis. ^{σίου} enim deos
non ^{θεός} & consilium non ^{βούλη} sed ^{εὐλή} appellabant aolico
genere sermonis. Itaque Sibyllam dictam esse quasi ^{θεοβούλη}. Ca-
eterum Sibyllas decem numero fuisse, easque omnes enumerauit sub
authoribus, quae de singulis scripturarunt. Primam fuisse de Per-
sis, cuius mentionem fecerit Nicolaus, quae res gestas Alex. Mace-
donis scripsit. hanc Libycam, cuius meminit Euri. in Lamiae plogo.

Tertiam Delphicam, de qua Chrysippus loquitur in eo li-
bro, quē de diuinatione composuit. Quartam Cumeam in
Italia, quā Næuius in libris belli punici, Piso in ānalibus
nominat. Quintam Erythræam, quā Apollodorus Ery-
thræus affirmat suā fuisse ciuem, Eamq; Graijs Ilium pe-
tentibus uaticinatā, & perituram esse Troiā, & Homerū
mendacia scripturū. Sextam Samiam, de qua scripsit Era-
tosthenes in antiquis annalibus Samiorū reperisse se scri-
ptum. Septimam cumanā nomine Amalthæam, quæ ab
alijs Demophile, uel Herophile, noīat, eāq; nouē libros
attulisse ad regē Tarquiniū Priscū, ac p̄ eis trecētos philip-
peos postulasse. Regēq; asp̄natum pretij magnitudinē,
& derisisse mulieris insaniam, illā in cōspectu Regis tres
cōbussisse, ac pro reliquis idē pretiū postulasse. Tarquini-
um multo magis mulierem insanire putasse. Quæ denuo
tribus alijs exustis, cū in eodem pretio p̄seueraret, mortū
esse regē, ac residuos trecentis aureis emisse, quorū post-
ea numerus sit auctus, capitolio refectio, quod ex oibus
ciuitatibus & italicis & græcis, & præcipue erythræis co-
acti, allaticq; sūt Romā, cuiusq; Sibyllæ noīe fuerūt. Oc-
tauā Helleponticā in agro Troiano natā, uico Marpesso
circa oppidū Gergithiū, quā scribit Heraclides ponticus
Solonis & Cyri fuisse tpibus. Nonā Phrygiam, quæ ua-
ticinata fit Ancyra. Decimā Tiburtem, noīe Albuneā,
quæ Tiburi colitur, ut dea, iuxta ripas Anienis, cuius in-
gurgite simulachrum eius inuentū esse dicūt, tenēs in ma-
nubrum. Cuius sacra senatus in capitolium trāstulerit.
Harum oīm Sibyllarum carmina & ferunt, & habentur.

præterquam cumeæ, cuius libri a Romanis occuluntur, nec eos ab ullo, nisi a quoddecim uiris inspicere fas est. Et sūt singularum singuli libri, qui, quia Sibyllæ nomine inscribuntur, unius esse creduntur, suntque confusi, nec discerni, ac suum cuique assignari potest, præter erythrææ, quæ & nomē suum carmini uerum inseruit, & Erythræam se nominatum iri prælocuta est, cum esset orta Babylonæ, sed & nos confusæ sibyllam dicemus, sicubi earum testimonijs fuerit abutendum. Omnes igitur hæc Sibyllæ unū deū prædicant, maxime tamen erythræa, quæ celebrior inter cæteras ac nobilior habetur, siquidem Fenestella diligentissimus scriptor de .xv. uiris dicens ait. Restituto capitolio retulisse ad senatum C. Curionē cons. ut legati Erythras mitterentur, qui carminā Sibyllæ conquisita Romā deportarent. Itaque missos esse P. Gabiniū. M. Octaciliū L. Valerium, qui descriptos a priuatis uersus circa mille Romam deportarunt, idē supra ostendimus dixisse Varonem. In ijs ergo uersibus, quos legati Romam attulerunt, de uno Deo hæc sunt testimonia.

ἕϊς θεός ὁσ μόνος ἐσὶν ὑπερ μέγεθος ἀγένητος. Id est, Unus Deus, qui solus est excedēs oēm magnitudinē icreat? Hūc esse solū deū, sūmū, qui cœlū fecerit lumibusque distinxerit.

ἀλλὰ θεός μόνος ἕϊς πανπέριστατος, ὁσ πεποίηκεν

οὐρανὸν ἡελίου τε καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,

καρποπόρου γαῖάντε, καὶ ὕδατος ῥίματα πότου. Hoc est, Sed

Deus solus unus eminentissimus, qui fecit cœlū, solēque, & stellas, & lunā, fructiferamque terrā, & aquæ maris fluctus, Qui quoniam solus sit ædificator mundi, & artifex rerū,

DE FALSA RELI.

uel quæ in eo sunt solum coli oportere testatur.

αὐτὸν τὸ μόνον ὄντα σέβεισθ' ἡγήτορα κόσμου,
ὅσ' μόσ' εἰσ' αἰῶνα καὶ ἐξ αἰῶνος ἔτυχεν. Id est, Ipsum, qui
solus est, colite principem mundi, q̄ solus est in seculū, atq̄
a seculo fuit. Item alia Sibylla, quæcunq̄ est, cum perfer
re se ad homines Dei uocem diceret, sic ait.

εἶς μόσ' εἰμι θεός. καὶ οὐκ ἔστι θεός ἄλλος .i. Solus em̄
Deus sum, & non alius. Exequerer nunc testimonia
cæterarum, nisi & hæc sufficerent, & illa oportuniore
locis reseruarem. Sed cum defēdamus causam ueritatis
apud eos, q̄ aberrantes a ueritate falsis religionibus serui
unt, q̄d genus p̄bationis aduersus eos magis adhibere de
bemus, q̄ ut eos deorū suorum testimonijs reuicamus.

*Appollo q̄ solus in
rebus uel in
colitur. et in
rebus suis
dabat q̄d
respondit colophone
vibe q̄d certis
omnibus uerbis
p̄ se ipse ad appollo
habuit clarissimum
templum*

De testimonijs Apollinis & deorū. Cap. VII.

Pollo enim, quem præter cæteros diuinum
maximeq̄ fatidicum existimant, Colophōe
respondens, quod Delphis credo emigraue
rat, amenitate ductus Asia, quærenti cuidā

quis esset, aut quid esset omnino Deus, respondit uigin
ti & uno uersibus. Quorum hoc principium est

αὐτοῦν ἑσ' ἀνδρακτοσ ἀμήτωρ ἀσυφέλικτοσ
οἶνομα μὴ δὲ λόγῳ χωρῶμενον ἐν πυρὶ ναίων.
τούτ' ἑσ' θεός μικρὰ δὲ θεῶν μερὶσ ἀγγελοὶ ἡμεῖσ.

Hoc est,

Ex se ortus nō edoctus sine matre concussus nomen ne
uerbo q̄dem capiendū, in igne habitās. hoc Deus est. mo
dica aut dei portio angeli nos. Nunq̄d potest suspicari de
Ioue esse dictū, q̄ matrē habuit, & nomen. Quid q̄d Mer
curius ille ter maximus, cuius supra mētionē feci, nō mō

Apollini multa agens habent cognoscere et subit amatores factu macta
libro primo cognoscitur **DE FALSA RELI.**

quomodo sibi supplicari uellet, ita respondit
πανσοφει πινδο Διδρακτ' ενολοισροφε μεκλυθι Δαιμων Id est, Om

nia sapiens, oia docte, qui per cuncta uersaris exaudi da
mon. Item rursus preces in Apollinem smyntheum roga
tus expromeret, ab hoc uersu exorsus est.

αρχμονιη κοσμοιο φαειφορε και σεφε Δαιμων

Id est, Conventus mundi lucifer & sapiens daemon. Quid
ergo superest, nisi ut sua confessioe uerberibus ueri Dei

ac pœnae subiaceat sempiternae. Nam in alio responso ita
Δαιμονιοσ οι φοιτωσι περι χθονα και περι ποντον (dixit,

δαιμαστοι Δαμανται υπαι μασιγι θεοιο. .i. Dæmones qui uē
titant circa terrā & circa pontum indefessi, domantur sub
flagello Dei. De utrisq; generibus in .ij. li. differemus. In

terim nobis sat est, quod dum se honorare uult, & in cœ
lo collocare, cōfessus est, id quod res se habet, q̄modo sit

appellandi, q̄ Deo assistunt. Retrahant ergo se hoies ab
erroribus, & abiectis religionibus prauis, parentē suum,

dominumq; cognoscant, cuius nec uirtus existiari potest
nec magnitudo perspicī, nec principium cōprehendī, cū

ad illum mentis humanæ intentio, & acumen, & memo
ria peruenerit quasi subactis, & consumatis om̄ibus uijs

subsistit, hæret, deficit, nec est aliquid ulterius, quo p̄gre
di possit, uerū quia fieri non potest, quin id, q̄d sit, aliq̄n

esse cœpit, cōsequens est, utq̄n nihil ante illū fuit, ipse añ
oia ex se ipso sit procreatus, ideoq; ab Apolline αυτογενης,

id est, ex se ortus, a Sibylla αυτογενης, id est, ex se genitus,
& αρευκτοσ. i. igenitus, & απεινητοσ. i. nō factus neminat, q̄d
Seneca uir acutus in exhortationibus uidit. Nos, inquit,

habeto antea
zaidens hoshog
bro rorant lanta
tuo pumo q dnt
qua pch to st
quid q fit aliqua
do esse repelit
de q re tradente
enore adat dan
fent gamst atq
fotiffe

aliunde pendemus. Itaq; ad aliquē perspicimus, cui quod est optimum in nobis, debeamus, Alius nos edidit, alius instruxit, Deus ipse se fecit.

Quod deus sine corpore sit, nec sexu ad procreandum egeat. Cap. VIII.

Is igitur tot & tantis testibus comprobatur, unius dei potestate, ac providentia mundū gubernari, cuius uim, maiestatemq; tantam esse dicit in Timæo Plato, ut eam neq; mē-

te concipere, neq; uerbis enarrare quisq; possit ob nimiam eius, & inestimabilem potestatem. Dubitet ergo aliquis, an quicquam difficile, aut impossibile sit Deo, qui tanta tamq; mirifica opera providentia excogitauit, uirtute constituit, ratione perfecit, nunc autē spiritu sustentet, potestate moderetur, inexcogitabilis, ineffabilis, & nulli alij satis notus q̄ sibi. Vnde mihi de tanta potestate sapius cogitanti, qui Deos colunt, interdum uideri solent tam caeci, tam incogitabiles, tam excordes, tam non multū a multis animalibus differentes, qui credant eos, qui geniti sunt maris, ac foeminae coitu, aliquid maiestatis, diuinæq; uirtutis habere potuisse, cum Sibylla Erythræa dicat,

cū dūva t̄ dūvego
ἐκ μητρὸς μητρᾶο τὸ θεὸς τετυπαμένωσ' εἶναι. i. Non potest ex uirb

femine & matrice Deus formatus esse. Quod si est uerū, sicuti est, apparet Hercule, Apollinē, Liberū, Mercuriū, Iouēq; ipsum cū cæteris hoīes fuisse, q̄ sunt ex duobus sexibus nati. Quid ē autē tam remotū a deo, q̄ id opus, qd ipse ad ppagandā sobolē mortalibus tribuit?

DE FALSA RELI.

^{stans} & quod sine substantia ^{corpore} corporali nullum potest esse. ^{sch} Dii
ergo ^{si} sunt ^{imortales} imortales, & aeterni, qd opus est altero sexu:
nimirum ut ^{re} generentur, ipsa ^{pro} progenie quid opus est, cū
successione non egeāt, qui ^{futuri} futuri sunt semper. Nam pro
fecto in hominibus, ceterisque animantibus ^{diversitas} diversitas sex
us & coitio, & generatio nullam habet ^{aliam} aliam rationem,
nisi ut omnia ^{genera} genera uiuentium, quando sunt ^{condicione} condicione
mortalitatis obitura, ^{mutua} possint ^{successione} successione seruari.
Deo autē, qui est ^{sempiternus} sempiternus, neq; alter ^{sexus} sexus, neq; suc-
cessio necessaria est. Dicit aliquis, ut habeat, uel ^{ministros} ministros,
uel in quos ipse possit ^{dominari} dominari. Quid igitur opus
est ^{sexu} sexu foemineo, cum Deus, qui est ^{omnipotens} omnipotens, ut uo-
catur, sine usu, & ^{opera} opera foemine possit ^{filios} filios procreare?
Nam si quibusdam ^{minutis} minutis animalibus id ^{praestitit} praestitit, ut si-
bi e ^{folijs} folijs natos e ^{suauibus} suauibus herbis ore legant, cur existit
aliquis ipsum Deum nisi ex ^{permistiōe} permistiōe ^{sexus} sexus alterius nō
posse generare? Illos igitur, quos ^{imperiti} imperiti & ^{insipientes} insipientes
tanquam deos & ^{nuncupant} nuncupant, & ^{adorant} adorant, nemo est tam in-
consyderatus, qui nō intelligat ^{fuisse} fuisse ^{mortales} mortales. Quomo-
do ergo, inquiet aliquis, ^{Dii} Dii crediti sunt? Nimirum quia
reges ^{maximi} maximi, ac ^{potentissimi} potentissimi fuerunt, ob ^{merita} merita suarum
uirtutum, aut ^{munerum} munerum, aut ^{artium} artium ^{repertarum} repertarum, cū cha-
ri ^{fuiſſent} fuiſſent ijs: quibus ^{imperitauerant} imperitauerant, in ^{memoriam} memoriam sunt
consecrati. Quod si quis ^{dubitet} dubitet, res eorum ^{gestas} gestas, &
facta ^{consyderet} consyderet, quae ^{uniuersa} uniuersa tam ^{poetae} poetae q̄ ^{historici} historici ue-
teres ^{prodiderunt} prodiderunt.

¶ De Hercule, & gestis eius, atq; ortu eius ex Ioue, & Alcmena, & morte eius. Cap. IX.

Hercules, qui ob uirtutem clarissimus, & qua
 si Africanus inter deos habetur, nonne orbē
 terræ, quem peragrasset, ac expurgasse nar-
 ratur, stupris, libidinibus, adulterijs, inquina-
 uit: nec mirum cum esset adulterio genitus Alcmenē.
 Quid tandem potuit in eo esse diuini, qui suis ipse uitijs
 mancipatus, & mares, & fœminas contra omnes leges,
 infamia, dedecore, flagitio affecit: Sed ne illa quidem, q̄
 magna, & mirabilia gessit, talia iudicanda sunt, ut uirtuti-
 bus diuinis tribuenda uideantur. Quid enim magni-
 ficum, si leonem, aprumq; superauit, si aues sagittis deie-
 cit, si regium stabulum egessit, si uirginem uicit, cingu-
 lumq; detraxit, si equos feroces cum domino interemit:
 Opera sunt ista fortis uiri, hominis tamen. Illa enim, quæ
 uicit, fragilia, & mortalia fuerunt. Nulla enim est (ut ait
 orator) tanta uis, quæ non ferro, ac uiribus debilitari, frã-
 gicq; possit. At animum uincere, iracundiam cohibere, for-
 tissimi est, quæ ille nec fecit unquam, nec potuit. Hac q̄
 faciat, non modo ego eum summis uiris comparo, sed si-
 millimum Deo iudico. Vellē adiecisset de libidine, lux-
 uria, cupiditate, insolentia, ut uirtutē eius impleret, quē
 similem Deo iudicabat. Non enim fortior iudicandus est
 qui leonē, q̄ qui uolentiam, & in seipso inclusam feram
 superat iracundiam, aut q̄ rapacissimas uolucres deijcit,
 q̄ qui cupiditates audissimas coerces. Aut q̄ Amazonē
 bellatricem, q̄ qui libidinem uincit pudoris, ac famæ de-
 bellatricem, aut qui simum de stabulo, q̄ qui uitia de cor-
 de suo eggerit, quæ magis sunt perniciofa, quia domesti-

DE FALSA RELI.

ea & propria mala sunt, q̄ illa, quæ & ^{piu} uitari poterāt, & ca
 ueri. Ex quo fit, ut ille solus uir fortis debeat iudicari, q̄
 temperans est, & moderatus, & iustus. Quod si cogitet
 aliquis quæ sint Dei opera, iam hæc omnia, quæ mirant̄
 homines ineptissimi, ridicula iudicabit. Illa enim non diui
 nis uirtutibus, quas ignorant, sed infirmitate suarum uiri
 um metiuntur. Nam illud q̄dem nemo negauit, Hercu/
 lem non tantum Euristheo seruisse regi, q̄d aliquatenus
 honestum uideri potest, sed etiam ipudicæ mulieri Om
 phale, quæ illum uestibus suis indutum sedere ad pedes
 suos iubebat pensa facientem. detestabilis turpitude, sed
 tanti erat uoluptas. Quid tu, inquit aliquis, poetis ne cre
 dendum putas? Quid ni putem? Non enim ista Lucilius
 narrat, aut Lucanus, qui D̄ijs, & hoībus non peccit, sed
 potissimum qui deorum laudes canebant. Quibus igitur
 credemus, si fidem laudantibus non habemus? Qui hos
 mentiri putat, p̄ferat alios, quibus credamus, authores,
 qui nos doceant, qui sunt isti dii, quomodo? unde orti?
 Quæ sit uis eorum? Qui nūerus? Quæ potestas? Quid
 in his admirabile? Quid cultu dignum? Quid deniq̄ cer
 tius, ueriusq̄ mysterium, nullus dabit. Credamus igitur
 istis, qui non ut reprehenderent, sunt locuti, sed ut prædi
 carent. Nauigauit ergo cum Argonautis, expugnauitq̄
 Troiam iratus Laomedonti ob negatā sibi p̄ filiæ salute
 mercedem. Vnde quo tpe fuerit, apparet. Idē furore, at
 q̄ infania peccatus, uxore suam cū liberis interemit, hūc ho
 mines deū putant. Sed Philoctetes eius hæres nō puta
 uit, qui facem supposuit arsiuro, qui artus suos, & neruos

DE FALSA RELI.

faceret in muris assidentem Priamo Helenā cunctos greciæ principes cognoscere, solos autem se fratres suos regere, subiecit orationi huiusmodi uersum.

Hæc ait, ast alios retinebat terra sepultos.

Fur ac nebulo Mercurius qd ad famā suam reliqt, nisi memoriam fraudum suarum? Cœlo dignus, q̄a palæstrā docuit, & lyram primus inuenit. Liberū patrem ī senatu de orū summæ authoritatis, primæq; esse sententiæ necesse est, quia præter Iouē solus omnium triumphauit, exercitum duxit, Indos debellauit, sed inuictus ille Impator inclytus Maximus ob amorē, ac libidinē turpissime uictus est. Delatus enim Dīam cum semiuiro comitatu, nactus est impudicam mulierem in littore, ac fiducia uictoriæ inclytæ uir esse uoluit, ne nimium mollis esse uideret, atq; illam patris proditricem, fratris interemptricē ab alio relictam, & repudiatam in coniugium sibi uendicauit, & liberam fecit, & cum ea pariter ascendit in cœlum. Quid omnium horū pater Iupiter, qui in solenni precatiōe Optimus maximus nominatur? Nonne a prima sua pueritia impius, ac pene paricida deprehenditur? Cum patrē regno expulit, ac fugauit, nec expectauit mortem decrepiti senis, cupiditate regnandī. Et cum paternum solium per uim, per arma cepisset, bello est a Titāibus lacessitus, qd humano generi principium fuit malorum, quibus uictis & pace ī perpetuum comparata, reliquam suam uitam in stupris, adulterijsq; consumpsit. Omitto uirgines, quas imminuit, id enim iudicari solet tolerabile. Amphitryonem ac Tyndarum præterire non possum, quorū domos

dedecore, atq; infamia plenissimas reddidit, illud uero summa impietatis, ac sceleris, quod regium puerum rapuit ad stuprum. Parum enim uidebatur, si in expugnanda foeminarum pudicitia, maculosus, ac turpis esset, nisi etiam sexui suo iniuriam faceret, hoc est uerum adulterium, quod fit contra naturam, haec qui fecit uiderimus, an maxime, certe optimus non est, quod nomen a corruptoribus, ab adulteris, ab incestis abest, nisi forte nos erramus homines, qui talia facientes sceleratos uocamus, ac perditos, omnibusque poenis dignissimos iudicamus. Stultus autem M. Tullius, qui C. Verri adulteria obiecit. Eadem enim Iupiter, quem colebat admisit. Qui P. Clodio sororis incestum. At illi optimo Maximo eadem fuit & soror & coniunx.

De ipsius Iouis parentibus, & ortu, & uita eius flagitiosissima, morte, & sepultura. Cap. XI.

Vis est igitur tam excors, qui hunc in caelo regnare putet, qui ne in terra quidem debuit. Non insulsa quidam poeta triumphum Cupidinis scripsit, qui in libro non modo potentissimum Deorum cupidinem, sed etiam uictorem facit. Enumeratis enim amoribus singulorum, quibus in potestate Cupidinis, ditionemque uenissent, instruit pompam, in qua Iupiter cum caeteris Dijs ante carrum triumphantis ducitur catheratus. Eleganter id quidem dicitur a poeta figuratum, sed tamen non multum distat a uero. Qui enim uirtutis est expertus, qui cupiditatibus, ac libidinibus malis uincitur, non Cupidini (ut ille dixit) sed morti subiectus est sempiternae. Sed omittam de moribus dicere rem considerans, ut intelligant homines in quibus

DE FALSA RELI.

^{homo} ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

*Argumentum formidabile
 inobediens*

LIBER I. XVII.

potestas maxima est, quæ peierantes deos puniat, quæ
 tanta formido est paludis infernæ, si sunt immortales?
 quid metuunt eam, quam uisuri non sunt, nisi quos mo-
 ri necesse est? Quid igitur homines oculos suos in cœ-
 lum tollunt? quid per superos deierant, cum ipsi supi ad
 inferos deueluantur? ibique habeant quod uenerentur, &
 adorent. Illud uero quale est, esse fata, quibus dii omnes
 & ipse Iupiter pareat, si Parcarum tanta uis est, ut plus pos-
 sint quæ cœlestes uniuersi, quàm ipse rector, ac dominus,
 cur non illæ potius regnare dicantur, quarum legibus, ac
 statutis parere omnes deos necessitas cogit? Nunc cui du-
 bium est, quin is, qui alicui rei obsequitur, maximus non
 sit? nam si sit, non accipiat fata, sed faciat. Nunc ad illud
 quod omiseram, redeo. In una utique sola fuit continetior,
 cum eam deperiret, & non uirtute aliqua, sed metu suc-
 cessoris. Quæ fortitudo utique eius est? qui sit mortalis, &
 imbecillis, & nihili. quippe qui potuit & tunc, cum nasce-
 retur, extingui, sicut frater eius ante genitus extinctus est,
 qui si uiuere potuisset, nunquam minori concessisset im-
 perium. Ipse autem furto seruatus, furtique nutritus, Jæuo
 siue Jap appellatus est, non, ut isti putant, a feruore cœles-
 tis ignis, uel quod uitæ sit dater, uel quod animatibus inspiret ani-
 mas, quæ uirtus solius dei est (quam enim possit inspira-
 re animam, qui ipse accipit aliunde?) sed quod primus ex
 liberis Saturni maribus uixerit. Potuerunt igitur homi-
 nes aliud deum habere rectorē, si Saturnus non fuisset ab ux-
 ore delusus? At enim poetæ ista finxerunt. Errat quisquis
 hoc putat, Illi enim de hoibus loquebantur, sed ut eos orna-

DE FALSA RELI.

^{hominum}rent, quorum memoriam laudibus celebrabant, deos esse dixerunt. Itaque illa potius ficta sunt, quae tanquam de dijs, non illa, quae tanquam de hominibus locuti sunt, quod clarum fiet exemplo, quod afferemus, Danaen uiolaturus Iupiter aureos numos largiter in sinum eius infudit. Haec stupri merces fuit. At poetae, qui quasi de deo loquebantur, ne auctoritatem creditae maiestatis infringerent, finxerunt ipsum in aureo imbri delapsum, eadem figura, qua imbres ferreos dicunt, cum multitudinem telorum, sagittarumque describunt. Rapuisse dicitur in aquila Catamitum poeticus color est, sed aut per legionem rapuit, cuius insigne aquila est, aut nauis, in qua est impositus, tutelam habuit in aquila figuratam, sicut taurum figuratum cum rapuit, & transiit Europam, eodem modo conuertisse in bouem traditur Io Inachi filiam, quae, ut iram Iunonis effugeret, ut erat iam setis obsita, iam bos tranasse dicit mare, in Aegyptumque uenisse, atque ibi recepta pristina forma dea facta, quae nunc Isis uocatur. Quo igitur argumento probari potest: nec Europam in tauro sedisse, nec Io factam bouem: quod certus dies habetur in fastis, quo Isidis nauigium celebratur. Quae res docet non tranasse illam sed nauigasse. Igitur qui sapere sibi uidentur, quia intelligunt uiuum, terrenumque corpus in caelo esse non posse, totam Ganymedeam fabulam pro falso repudiant, nec sentiunt in terra id esse factum, quia res, ac libido ipsa terrena est. Non ergo res gestas ipsas finxerunt poetae, quod si facerent, essent uanissimi, sed rebus gestis addiderunt quendam colorem. Non enim obrectantes illa dicebant, sed orna-

DE FALSA RELI.

Ergo illud in uero est, q[ui] regnum orbis ita p[ar]titi, sortitiq[ue]
sunt, ut orientis imperium Ioui cederet, Plutoni, cui cog
nomen A gesilao fuit, pars occidentis obtingeret. Eo q[ui]
plaga orientis, ex qua lux mortalibus datur, superior, oc
cidentis autem inferior esse uideatur. Sic ueritatem men
dacio uelauerunt, ut ueritas ipsa persuasione publica ni
hil derogaret. De Neptuni sorte manifestum est, cuius
regnum tale fuisse dicimus, quale M. Antonij fuit infini
tum illud impium, cui totius ora[m]e[m] maritimam potestatem
senatus decreuerat, ut p[re]dones persequeretur, ac mare
omne pacaret. Sic Neptuno maritima omnia cum insulis
obuenerunt, quomodo id probari potest? Nimirum ueteres
historia[m] docent, Antiquus author Euhemerus, qui fuit
ex ciuitate messana, res gestas Iouis, & ceterorum, q[ui] d[omi]ni pu
tantur, collegit, historia[m]q[ue] contexuit ex titulis, & inscrip
tionibus sacris, qua[m] in antiquissimis templis habebantur,
maximeq[ue] in fano Iouis Thriphylij, ubi auream columnam
positam esse ab ipso Ioue titulus indicabat, in qua colum
na gesta sua perscripsit, ut monumenta essent posteris re
rum suarum. Hanc historia[m] interpretatus est Ennius, & se
cutus, cuius haec uerba sunt. Iupiter imperium Neptuno dat
maris, ut insulis omnibus, & quae loca sunt secus mare omni
bus regnaret. Vera sunt ergo, q[ui] loquuntur poetae, sed obtu
tu aliquo, specieq[ue] uelata. Potest & mons Olympus poe
tis figuram dedisse, ut Iouem dicerent caeli regnum esse sor
titum, q[ui] Olympus abiguum nomen est & motis, & caeli.
In Olympo autem Iouem habitasse docet historia eadem, quae
dicit, eadem tempestate Iupit[er] in monte Olympo maximam

ptem uitæ colebat, & eo ad eū in ius ueniebāt, si quæ res
 in cōtrouersia erant. Itē si quis quid noui inuenerat, quod
 ad uitam humanā utile esset, eo ueniebat atq; Ioui osten-
 debat. Multa in hūc modum poetæ transferunt, non ut in
 deos mentiantur, quos colunt, sed ut figuris uersicolori-
 bus uenustatem, ac leporem carminibus suis addant, qui
 aut non intelligunt quō, aut quare quicq; figuretur, poetas
 uelut mendaces, & sacrilegos insequuntur. Hoc errore de-
 cepti & philosophi, q; ea, quæ de Ioue feruntur, minime in
 deum cōuenire uidebant, duos Ioues fecerunt, unū natu-
 ralem, alterū fabulosum. Viderunt ex parte, quod erat ue-
 rum, eū scilicet, de quo poetæ loquuntur, hominem fuisse. In illo
 aut naturali Ioue uulgari cōsuetudine religiōis iducti er-
 rauerunt, q; in deū nomen hoīs transtulerunt, qui (ut supra
 diximus) quia solus est, non indiget noīe. Iouem aut illum
 esse, q; sit ex Ope, Saturnoq; natus, negari nō potest. Va-
 na igitur persuasio est eorū, qui nomen Iouis summo deo tri-
 buunt. Solent enim quidam errores suos hac excusatiōe de-
 fendere, q; conuicti de uno deo, cū id negare non possunt
 ipsum se colere affirmant. Verum hoc sibi placere, ut Iupi-
 ter nominetur, quo quid absurdius? Iupiter em̄ sine con-
 tubernio coniugis, filiaq; coli non solet. Vnde quid sit ap-
 paret, nec fas est id nomen eo transferri, ubi nec Minerua
 est ulla, nec Iuno. Quid, quod huius nominis proprietates
 non diuinam uim exprimit, sed hūanam? Iouem em̄ Iuno
 necq; a iuuando esse dictos Cicero interpretatur. Et Iupiter q;
 si iuuas pater dicitur, quod nomen in deū minime congruit, quia
 iuuare hominis est, opis aliquid conferentis in eum, q; sit alie-

DE FALSA RELI.

enus, & exigui beneficij. Nemo sic deum precat, ut se ad
 iuuet, sed ut seruet, ut uitam, salutēq; tribuat, quod mul-
 to plus, ac maius est, q̄ adiuuare. Et qm̄ de patre loqui-
 mur, nullus pater dicit filios iuuare, cū eos generat, aut e-
 ducat. Illud em̄ leuius est, q̄ ut eo uerbo magnitudo pa-
 terni beneficij exprimat, quanto id magis incōueniens
 est Deo, q̄ uerus est pater, per quem sumus, & cuius to-
 ti sumus, a quo fingimur, animamur, illuminamur, q̄ no-
 bis uitam impertit, salutem tribuit, uictum multiplicem
 subministrat, non intelligit beneficia diuina, qui se iuari
 modo a Deo putat. Ergo non imperitus modo, sed etiā
 impius est, qui noīe Iouis uirtutē summæ potestatis im-
 minuit. Quare si Iouem ex rebus gestis, & ex moribus
 hominem fuisse, in terrarū regnasse deprehendimus, sup-
 est, ut mortem quoq; eius inuestigemus. Ennius in sacra
 historia descriptis omnibus, quæ in uita sua gessit, ad ulti-
 mum sic ait. Deinde Iupiter postq̄ terram quies cir-
 cuiuit, omnibusq; amicis, atq; cognatis suis imperium di-
 uisit, reliquitq; hominibus leges, mores, frumētāq; para-
 uit multaq; alia bona fecit, immortalī gloria, memoriāq;
 affectus sempiterna monimenta suis reliquit, atate pessu-
 mata in Creta, uitam commutauit, & ad deos abiit. Eum
 q; Curetes filij sui curauerunt, decoraueruntq; eum, & se-
 pulchrū eius est in Creta in oppido Gnosō, & dicit Vesta
 hanc urbem creauisse, in qua sepulchro eius est inscriptū
 antiquis Iris græcis ὁ ζεὺς τῶ κρηνοῦ, id ē latine, Iupiter Satur-
 ni. Hoc certe nō poetę tradūt, sed antiq̄ reꝝ scriptores,
 quæ adeo uera sūt, ut ea sibyllis & libꝝ cōfirmēt, q̄ sūt tales

Δαίμονες ἀψύχουσ νεκρῶν εἰλωλα κακῶν
 ὧν κρήτη καύχη ματάφουσ ἠδύμοσοσ ἴχα.

Id est, ^{Simulachra} Dæmones inanimés cadauerum simulachra mortuorum, quorū ^{loquuntur} Creta ī iactantiā sepulchra misera habet. Cicero de natura deorū, cū tres Ioues a theologis nominari diceret, ait tertium fuisse Cretensem Saturni filium, cuius in illa insula sepulchrum ostenditur. Quomodo igitur potest Deus alibi esse uiuus, alibi mortuus, alibi habere templum, alibi sepulchrum? Sciāt ergo Romani capitolum suum. i. summum caput religionum suarū publicarum, nihil esse aliud q̄ inane monumentum. Veniamus nunc ad eius patrem, qui ante regnauit, & qui fortasse plus habebat in se, quod ex coitu tantorum elementorum genitus esse dicatur. Videamus qd in eo fuerit Deo dignum. In primis illud, quod aureum seculum narratur habuisse, q̄ iustitia sub eo fuerit in terra. Teneo aliquid in eo, quod in eius filio non fuit. Quid enim tam conueniens Deo, q̄ iustum regimen ac pium sæculum? Sed cum eadem ratione natum esse cogito, non possum putare deum summum, q̄ uideam esse aliquid antiquius, cœlū scilicet, atq; terram. At ego Deum ^{scilicet} quæro, ultra quē nihil est omnino, q̄ fons, & origo sit rerum. Hic sit necesse est, qui cœlū ipm ^{scilicet} cōdidit, terrāq; ^{scilicet} fundauit. Saturnus autē si ex his natus est (ut putat) quē admōm potest deus esse principalis, q̄ alijs ortū suū ^{scilicet} debet. A ut q̄ p̄fuit mūdo, añ q̄ Saturnus gigneret? Sed hoc poeticū est (ut dicebā paulo ante) figmētū, nec em̄ fieri poterat, ut elemēta isēsibilia, tātoq; ituallo sepata, ī unū coirēt, ac filiū p̄crearēt, aut is q̄ natus

DE FALSA RELI.

esset, non potissimū genitoribus similis existeret, sed eā
 formam gereret, quam parentes sui non habebant. Quæ
 ramus ergo quid ueritatis sub hac figura lateat. Minuti-
 us foelix in eo libro, qui Octavius inscribitur, sic argumen-
 tatus est, Saturnū, cū fugatus esset a filio, in Italiamq; ue-
 nisset, Cœli filium dictum, q̄ soleamus eos, quorum uir-
 tutem miremur, ad eos, qui repentine aduenerint, de cœ-
 lo cecidisse dicere, Terræ autem, q̄ ignotis parētibus na-
 tos terræ filios nominemus. Sunt hæc quidem similia ue-
 ri, non tamen uera, quia cōstat etiam tunc, cum regnaret,
 ita esse habitum. Potuit & sic argumentari. Saturnū, cum
 potentissimus rex esset, ad retinendam parentum suorū
 memoriam, nomina eorum cœli, terræq; indidisse, cū hæc
 prius alijs uocabulis appellarentur, qua ratione & monti-
 bus, & fluminibus nomina sunt imposita. Neq; eū cum
 dicunt poetae de progenie Atlantidis, aut Inachi fluminis,
 id potissimū dicunt, homines ex rebus sensu carentibus,
 potuisse generari, sed eos utiq; significāt, qui nati sunt ex
 ijs hominibus, qui uel uiui, uel mortui, nomina mōtibus
 aut fluminibus indiderunt. Nam id apud ueteres, maxi-
 meq; græcos usitatum fuit, Sic Maria eorum traxisse no-
 mina accepimus, qui deciderant in ea, ut Aegæum, Icarium,
 Helleponticum, & in Latio Auentinus uocabolum
 monti dedit, in quo sepultus est. Tyberinus uel Tyberis
 amni, in quomersus est. Non ergo mirandum, si nomina eo-
 rum cœlo, terræq; attributa essent, qui reges genuerit po-
 tentissimos. Apparet ergo non ex cœlo natū esse, quod
 fieri non potest, sed ex eo homine, cui nomē Vrano fuit,

quod esse uerum Trismegistus author est, qui cum dice-
 ret admodum paucos extitisse, in quibus esset perfecta do-
 ctrina, in his Uranum, Saturnum, Mercurium cognatos
 suos nominauit. Hæc ille quæ ignorauit, alio traduxit histo-
 riam, qui quomodo potuerit argumentari, ostendi-
 nunc dicam quomodo, ubi, a quo sit hoc dictum. Non enim Satur-
 nus hoc, sed Iupiter fecit, in sacra historia sic Ennius tradit.
 Deinde Pantum deducit in montem, qui uocatur cœli stel-
 la. Postquam eo ascendit, contempletus est late terras, ibique in eo
 monte aram creat cœlo. Primusque in ea ara Iupiter sacrifi-
 cavit, in eo loco suspexit in cœlum, quod uocatur noiatum,
 id est quod supra mundum erat, quod æther uocatur, de sui autem
 nomine cœlo nomen indidit, id est Iupiter, quod æther uocatur,
 placans primum cœlum nominauit, eamque hostiam, quam ibi
 sacravit, totam adoleuit. Nec hic tantum sacrificasse Iupi-
 ter inuenitur. Cæsar quoque in arato refert, Aglaosthenem
 dicere, Iouem cum ex insula Naxo aduersus Titanas pro-
 ficisceretur, & sacrificium faceret in litore, aquilam ei in au-
 spicium aduolasse, quam uictor bono omine acceptam tute-
 læ suæ subiugarit. Sacra uero historia & ante consedis-
 se illi aquilam in capite, atque illi regnum portedis-
 se testatur, cui ergo sacrificare Iupiter potuit, nisi cœlo auro, quem dicit Eue-
 merus in oceano mortuum, & in oppido Aulatia sepultum.

Quomodo stoici figmenta poetarum ad philosophicam
 transferant rationem. Cap. XII.

Quoniam reuelauimus mysteria poetarum, & Sa-
 turni parietes inuenimus, ad uirtutes eius, & fa-
 cta redeamus. Iustus in regno fuit. Primum ex

E

DE FALSA RELI.

hoc ipso iam deus non est, quod fuit. Denique quod ne ius-
tus quidem fuit, sed impius non modo in filios, quos nec-
cauit, uerumetiam in patrem cui dicitur abscidisse genita-
lia, quod forsitan uere acciderit. Sed homines respectu ele-
menti, quod dicitur cœlum, totam fabulã explodunt tan-
quã ineptissime fictam, quam tamen stoici (ut solent) ad ra-
tionem physicam conantur traducere, quorum sententiã
Cicero de natura deorum differens posuit. Cœlestẽ, in-
quit, altissimam, atheriamque naturam, id est igneam, quã
per sese omnia gigneret, uacare uoluerunt ea parte corpo-
ris, quã coniunctione alterius egeret ad procreandum, quã
ratio in uestam potuit conuenire, si mas diceretur. Idcirco
enim uirginem putant Vestam, quia ignis inuiolabile sit
elementum nihilque nasci possit ex eo, quippe qui omnia quã

*Vulcanus fuit a
de ignis et fuit illud
vires et crinitus
vires fignina et hanc
te saluam
miles et appud
p fandi m...*

arripuerit, absumat. Ouidius in fastis.

Nec tu aliud Vestam quã uiuam intellige flammam,

Nataque de flamma copora nulla uides.

Iure igitur uirgo est, quã semina nulla remittit,

Nec capit, & comites uirginitatis amat.

Vulcano quoque id potuit ascribi, qui quidem putat ignis,
& tamen poete non assenserunt. Potuit & soli, in quo est
natura, & causa gignentium, nam sine solis igneo calore, neque
nasci quicquam, neque augeri potest, ut nulli elemento magis
opus sit genitalibus, quã calori, cuius fœtu concipiunt, nas-
cuntur, sustentantur omnia. postremo etiã, si ita sit (ut uo-
lunt) qui magis abscissum esse cœlum putet, quã oino sine
genitalibus natum. Nam si per se gignit, non indigebat utique
genitalibus, cum Saturnum ipsum procrearet. Si uero ha-

penisaha
 buit, & a filio abscissa sunt, ortus rerum, & natura ois in/
 terisset. Quid, quod ipsi Saturno non diuinū modo sen/
 sum, sed humanum q̄q̄ adimunt, cū affirmant esse eū Sa/
 turnum, q̄ cursum, & cōuersionem spaciōrū, & temporū
 continet. Eumq̄ gr̄ce id ipsum nomē habere, ^{νεόνοσ εἰς}
 dicitur, quod est idem, q̄d ^{ἡρόνοσ} id est spaciū tēporis,
 Saturnus em̄ est appellatus, q̄ saturēt annis. Hęc Cicero
 nis uerba sunt exponentis sententiam stoicorū, quæ c̄p̄ ua/
 na sit, cuius intelligere prōptissimū est. Si em̄ Saturnus
 cœli est filius, quomodo potuit aut tempus a cœlogigni,
 aut cœlum a tēpore abscidi, aut postea tempus impio spo/
 liari a filio Ioue? A ut quō Iupiter natus est ex tempore,
 aut q̄bus ānis saturari possit aternitas, cui nullus est finis?

Quomodo poetæ, & historici stoicorum interpretati-
 ones de Ioue, & Saturno, & alijs dijs uanas, & inanes
 ostendant.

Cap. XIII.

I ergo uanæ sunt istæ ratiōes philosophorū,
 quid superest nisi ut uere factum esse creda/
 mus, id est hominem ab homine abscissum.
 nisi forte aliquis existimet Deū fuisse, qui timuit cohae-
 redem, cū si quid diuinitatis habuisset, nō patris genitalia
 debuerit amputare, sed propria ne Iupiter nasceretur, qui
 eum regni possessione priuauit. Idē sororē suam Rheam
 quā latine Opem dicimus, cū haberet uxorem, respōso
 uetitus esse dicit̄ mares liberos educare, q̄ futurū eēt, ut a
 filio pelleret̄. quā rē metuens natos sibi filios nō utiq̄ de-
 uorabat (ut ferūt fabulæ) sed necabat, quanc̄ scriptum sit
 in historia sacra, Saturnum & Opē, ceterosq̄ tunc homi-

DE FALSA RELI.

nes humanam carnem solitos esitare. Verum primum Iouem leges hominibus, moresq; condentē, edicto prohibuisse, ne liceret eo cibo uesci, quod si uerū est, quā potest in eo fuisse iustitia. Sed fictum sane putēus Saturnū filios deuorasse, modo cum aliqua ratione. Nunc iccirco, quod ait uulgus, comedisse filios suos eū, qui extulerit, sepulturæq; mandauerit. Ops aut̄ cum Iouem peperisset subtraxit infantem, eūq; nutriendum furtim misit in Cretam. Rursum imprudentiam reprehēdam necesse est, Cur eū respōsum ab alio potius accepit. Cur in cœlo cōstitutus, quæ gerebantur in terra non uidebat. Cur cum Corybates cymbalis fefellerūt. Postremo cur extitit aliqua uis potentior, aut maior, quæ illius uinceret potestatem. Nimirū senex a iuvene facile uictus est, ac spoliatus impio. Fugit expulsus, & in Italiā nauigio uenit, cum errasset diu, sicut Ouidius in fastorum libris refert.

Causa ratis superest, thuscum rate uenit ad annem,

Ante pererrato falcifer orbe Deus.

Hunc errantem, atq; inopem Ianus excepit, cuius rei argumenta sunt numi ueteres, in quibus est cū duplici fronte Ianus, & in altera parte nauis, sicut idē poeta subiecit.

At bona posteritas puppim formauit in ære,

Hospitis aduentum testificata Dei.

Omnes ergo non tantum poetæ, sed historiarum quoq; ac rerū antiquarū scriptores, hominē fuisse cōsentiant, q̄ res eius in Italia gestas memoriæ prodiderūt, græci Diodorus, & Thallus, Latini Nepos, & Cassius, & Varro. Nam cum agresti quodam more in Italia uiueretur,

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesq; dedit, Latiumq; uocari
Maluit, his quoniam tutus latuisset in oris.

Censet ne aliqs Deū esse, q; pulsus est, qui fugit, qui la-
tuit: nemo tā stultus est, qui em fugit, aut latet, & uim,
& mortem timeat necesse est. Orpheus, qui temporibus
eius recentior fuit, aperte Saturnum in terra, & apud ho-
mines regnasse commemorat.

ἡρώτις αὐτῶν μὲν, ἀναξῆς ἐπιχθονίῳ ὡς κρόνος ἀνδρῶν.
ἢ δὲ κρόνου γένετ' αὐτὸς ἀναξῆς μέγας εὐρύστω Ζεὺς. Id est,
Primus quidem regnator erat terrestrium Saturnus ui-
rorum, ex Saturno aut genitus est ipse rex magnus, & la-
te cuncta intuens Iupiter. Item Maro noster,

Aureus hanc uitā in terris Saturnus agebat, & alio loco,
Aureaq; (ut perhibent) illo sub rege fuere

Sæcula, sic placida populos in pace regebat.

Necq; superius dixit in cælo egisse uitam, necq; inferius su-
peros in pace rexisse. Vnde apparet illum regē fuisse ter-
renum, quod alibi a pertius declarat,

Aurea condet
Sæcula, quæ rursus latio regnata per arua
Saturno quondam,

Ennius quidem in Euhemero
nō primum dicit regnasse Saturnū, sed Vranū patrē. In-
tīo, inqt, primus in terris Impium summū Vranus habu-
it, is id regnū una cū fratribus suis instituit, atq; parauit.

Nō magna dissentio, siqdem maximorū authorum de fi-
lio, ac patre dubitatio est, sed tñ utrunq; fieri potest, ut &
primus Vranus eminere inter ceteros potētia cœperit,

DE FALSA RELI.

& principatum habere non regnum, postea Saturnus maiores sibi opes cōparauerit, ac regium nomen asciuerit.

Quid idē Ennius docet in sacra historia. Cap. XIII.

Vnc quoniam ab ijs, quæ retulimus, aliquantulum sacra historia dissentit, aperiamus ea, quæ ueris literis continentur, ne poetarū ineptias in accusandis religionibus sequi, ac probare uideamur. Hæc Ennij uerba sunt. Exin Saturnus uxorē duxit Opem. Titan, qui maior natu erat, postulat ut ipse regnaret, ibi Vesta mater eorum, & sorores Ceres, atq; Ops suadent Saturno, ut de regno non concedat fratri, Ibi Titan, qui facile deterior esset, q̄ Saturnus, iccirco & q̄ uidebat matrem, atq; sorores suas operā dare, ut Saturnus regnaret, cōcessit ei, ut is regnaret, Itaq; pactus est cū Saturno, uti si quid liberū uirilil sexus ei natū esset neq; educaret, id eius rei causa fecit, uti ad suos gnatos regnū rediret. Tum Saturno filius qui primus natus est, eū necauerunt. Deinde posterius nati sunt gemini Iupiter atq; Iuno. Tū Iunonē Saturno in conspectum dedere, atq; Iouem clam abscondunt, dātq; eum Vestæ educandū, cælantes Saturnum. Itē Neptunū clam Saturno Ops parit, eūq; clanculum abscondit. ad eūdem modū tertio ptu Ops parit geminos Plutonē, & Glauca, Pluton latine est diespiter, alij Orcum dicūt, ibi Glauca filiam Saturno ostēdūt, ac filiū Plutonē cælant, atq; abscondūt. Deinde Glauca parua emorif. Hæc (ut scripta sunt) Iouis, fratrumq; eius fr. rps, atq; cognatio in hunc modū nobis ex sacra scriptio ne tradita est. Item paulo post hæc refert. Deinde Titan,

postq̄ resciuit Saturno filios procreatos, atq̄ educatos eē
 clā, seducit secū filios suos, q̄ Titani uocant̄, fratremq̄ suū
 Saturnum, atq̄ Opem cōprehendit, eosq̄ muro circūe-
 git, & custodiam his apponit. Hęc historia q̄ uera sit do-
 cet Sibylla Erythræa eadē fere dicens, nisi q̄ in paucis, q̄
 ad rem nō pertinēt, discrepat. Iupiter ergo liberatur sum-
 mi sceleris crimine, q̄ patrem uinxisse compedibus phi-
 betur. Id em̄ Titā patrius fecit, q̄ ille contra pactionem,
 iusq̄ iurandū mares liberos sustulisset. Reliqua historia
 sic contexi. Iouem adultū cum audiuisset patrē, atq̄ ma-
 trem custodijs circūseptos, atq̄ in uincula cōiectos, uenit
 se cū magna Cretēsiū multitudine, Titanūq̄, ac filios
 eius pugnando uicisse, parentes uinculis exemisse, patri
 regnū reddidisse, atq̄ ita in Cretā remeasse. Post hęc de-
 inde Saturno datam sortem, ut caueret, ne filius eū regno
 expelleret, illū eleuandæ sortis, atq̄ effugiendi p̄iculi gra-
 tia insidiatum Ioui, ut eum necaret. Iouem cognitis insidi-
 is regnum sibi denuo uendicasse, ac fugasse Saturnum,
 qui cum iactatus esset per omnes terras, persequentibus
 armatis, quos ad eum comprehendendum, uel necandū
 Iupiter miserat, uix ī Italia locum, in q̄ lateret, inuenit.

Qua rōne homines Dīj cœperint nominari. Cap. XV.

Quibus ex rebus cum constet illos homines
 fuisse, nō est obscurū qua ratione Dīj cœpe-
 rint noīari. Si em̄ nulli reges ante Saturnum,
 uel Vranum fuerunt p̄pter hominū raritatē,
 qui agrestem uitam sine ullo rectore uiuebant, nō est du-
 bium, quin illis temporibus homines regem ipsū, to /

DE FALSA RELI.

tamq̄ gētem summis laudibus, ac nouis honoribus iacta
 re cœperit, ut etiam Deos appellarent, siue ob miraculū
 uirtutis, hoc uere putabāt rudes adhuc, & simplices, siue
 (ut fieri solet) in adulationē præsētis potētiae siue ob be
 neficia, q̄bus erant ad humanitatē compositi. Deinde ipsi
 reges, cū chari fuissent ijs, quorum uitam composuerāt,
 magnum sui desyderium mortui reliquerunt. Itaq̄ homi
 nes eorū simulachra finxerūt, ut haberēt aliquod ex ima
 ginū contemplatione solatium. Progressiq̄ longius per
 amorem meriti, memoriam defunctorum colere cœpūt,
 ut & gratiam referre benemeritis uiderentur, & successo
 res eorū allicerent ad bene imperandi cupiditatē. Quod
 Cicero de natura Deorum docet, dicens, Suscepit autē
 uita homiū, consuetudōq̄ communis, ut beneficij̄s ex
 cellentes uiros in cœlum fama, ac uoluntate tolleret. Hīc
 Hercules, hīc Castor, hīc Pollux, hīc Aesculapius,
 hīc Liber. Et alio loco atq̄ alio in plariscq̄ ciuitatibus in
 telligi potest, ac uendae uirtutis gratia, aut q̄ libentius rei
 publicae causa periculum adiret optimus q̄sq̄, uirorū for
 tium memoriā honore deorum immortalium cōsecratā.
 Hac scilicet ratione Romani Cæsares suos cōsecrauerūt,
 & Mauri reges suos. Sic paulatī religiones esse cœpere,
 dum illi primi, qui eos nouerāt, eo ritu suos liberos, ac ne
 potes, deinde omnes posteros ibuerunt. Et hī tñ summi
 reges ob celebritatem noīs in prouincijs omnibus cole
 bantur. Priuatim uero singuli populi gentis, aut urbis cō
 ditores, seu uiri fortitudine insignes erant, seu foeminae
 castitate mirabiles, summa ueneratione coluerunt, ut

*Simulachra
 alimq̄ finxerūt
 primisq̄ q̄sq̄
 tuo m̄bituorū
 uirtutis
 referant uirtute
 uirtutis*

Ægyptij Isidem, Mauri Iubam, Macedones Cabyrū,
 Pœni Vranum, Latini Faunū, Sabini Sangum, Roma-
 ni Quirinū. Eodem utiq; mō Athenæ Mineruā, Samos
 Iunonē, Paphos Venerem, Lemnos Vulcanū, Naxos
 Liberum, A pollinem Delphi. Sic p̄ populos, atq; regio-
 nes uaria sacra suscepta sunt, dum grati homines esse in
 suos principes cupiunt, & quos alios honores uita carēti-
 bus deferant, iuenire non p̄nt. Præterea pietas eorum, q̄
 successerant, plurimū contulit ad errorem. qui (ut diuina
 stirpe nati uiderentur) diuinos honores parentibus detur-
 lerūt, deferriq; iusserunt. An ne potest aliquis dubitare,
 quomodo religiones deorum sint institutæ: cū apud Ma-
 ronem legat Aeneæ uerba socijs imperantis.

Nunc pateras libate Ioui, precibusq; uocate
 Anchisen genitorem. Cui non tantum immortalita-
 tem, uerum etiam uentorum tribuit potestatem.
 Poscamus uentos, atq; hæc mea sacra quotannis,
 Vrbe uelit posita templis sibi ferre dicatis.

Idem scilicet de Ioue Liber & Pan & Mercurius & A pol-
 lo fecerunt. Ac postea de his ipsis successores eorū, Ac-
 cesserunt etiam poetæ, & compositis ad uoluptatem car-
 minibus in cœlum eos sustulerunt, sicut faciunt qui apud
 reges etiam malos panegyricis mēdacibus adulantur, qd
 malum a græcis ortum est, quorum leuitas instructa di-
 cendi facultate, & copia, incredibile est quantas mendaci-
 orum nebulas excitauerit. Itaq; admirati eos & suscepe-
 runt primi sacra illorum, & uniuersis gētibus tradiderūt.

Ob hanc uanitatem Sibylla sic eos increpat.

Handwritten marginal notes in Latin script, including:
 - *Ægypti quibus de regna*
 - *Latini sunt uariis*
 - *Sabini populi sunt*
 - *Remani qui uenit*
 - *At hanc debet in uita*
 - *Samos non est diuina*
 - *in hanc modum et inuicem*

Handwritten notes at the bottom of the page, including:
 - *Deo sed uanissima*
 - *Deo sed uanissima*
 - *Deo sed uanissima*

LIBER I. XXVI.

omnium mortalium cōsecrabo. Fortasse dicat aliq̄s præ
 nimio luctu delirasse Ciceronem. At qui om̄is illa oratio
 & doctrina, & exemplis, & ipso loquendi genere p̄fecta
 non ægri, sed constantis animi, ac iudicij fuit. Et hæc ipsa
 sententia nullum p̄fert iudicium doloris. Neq̄ em̄ puto
 illum tam uarie, tam copiose, tã ornate scribere potuisse,
 nisi luctū eius & ratio ipsa, & consolatio amicorū, & tem
 poris longitudo mitigasset. Quid, q̄ idē dicit in libris de
 republica: idem de gloria. Nam de legibus, q̄ in ope Pla
 tonē secutus est, leges uoluit ponere, q̄bus putaret usur
 ram esse iustam, & sapientem ciuitatem, de religione ita
 sanxit. Diuos, & eos, q̄ cœlestes semp̄ habiti sunt, colun
 to. Et illos, quos in cœlo merita locauerunt, Herculem,
 Liberum, Aesculapium, Pollucem, Castorē, Quirinū.
 Item in Thusculanis cum diceret totum pene cœlum hu
 mano genere completum. Si uoluerō, inquit, scrutari ue
 tera, & ex illis ea, quæ scriptores Graciæ prodiderunt, e
 ruere coner, ipsi illi maiorum gētium Dīj qui habentur,
 hinc a nobis profecti in cœlum reperient. Quare quorū
 demonstrantur sepulchra in Gracia, reminiscere, qm̄ es
 initiatus, quæ tradunt mysterijs. Tū deniq̄ q̄ late hoc pa
 teat intelliges. Testatus est, uidelicet Attici conscia ex ip
 sis mysterijs intelligi posse, q̄ omnes illi homines fuerūt,
 qui coluntur, & de Hercule, Libero, Aesculapio, Casto
 re, Polluce, icunctāter fatent̄. De Apollie ac Ioue patri
 bus eorū. Itē de Neptūo, Vulcano, Marte, Mercurio, q̄s
 maioribz gētū deos appellauit, timuit apte cōfiteri. Et iccir
 co ait late hoc patere, ut idē de Ioue ceterisq̄ antiquoribz dijs

Handwritten marginal notes:
 Ceterisq̄ dijs...
 Attici conscia ex ip
 sis mysterijs intelligi posse, q̄ omnes illi homines fuerūt,
 qui coluntur, & de Hercule, Libero, Aesculapio, Casto
 re, Polluce, icunctāter fatent̄. De Apollie ac Ioue patri
 bus eorū. Itē de Neptūo, Vulcano, Marte, Mercurio, q̄s
 maioribz gētū deos appellauit, timuit apte cōfiteri. Et iccir
 co ait late hoc patere, ut idē de Ioue ceterisq̄ antiquoribz dijs

DE FALSA RELI.

Quid quidam aliquando
intelligimus, quorum
memoriam si eadem
ratione veteres
consecrauerunt, qua
se imaginem, nomen
et filiae consecraturum
esse dicit, ignosci
merentibus potest,
credentibus non potest.

Quis enim tam demens, qui consensu, & placito innumerabilium stultorum, apiri coelum mor

quis arbitretur: aut aliquid, quod ipse non habeat, dare al

teri posse: A patre Romanos Deus Iulius, quia hoc scelerato homini placuit Antonio, Deus Quirinus, quia hoc pas

toribus uisum est, cum alter germani fratris extiterit, al

ter patriae paricida, quod si consul non fuisset Antonius, C. Caesar pro suis in rempublicam meritis etiam defuncti

hominis honore caruisset. Et quidem consilio Pisonis so

ceri, & L. Caesaris propinqui, qui uetabat funus fieri, &

Dolobellae consulis, qui columnam in foro, id est titulum

eius euerit, ac forum expiauit. Nam Romulum de syderio suis fuisse declarat Ennius, apud quem populus amissum

regem dolens haec loquitur. O Romule Romule dic, o,

Qualem te patriae custodem Di genuerunt?

Tu produxisti nos intra luminis oras.

O pater, o genitor, o sanguen Dijs oriundum.

Ob hoc desiderium facilius creditum est Iulio Procuro menti

enti, quod subornatus a patribus est, ut nunciaret plebi suae uisum se regem humano habitu augustiorem, eumque madasse ad

populum, ut sibi delubrum fieret, se Deum esse, & Quirinum uocari. Quo facto & ipsi populo persuasit, Romulum ad deos abiisse, & senatum suspicionem caedis regiae liberauit.

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

Qua ratione dii esse non possunt, quos sexus discernit

Et quod in naturam Dei non cadit sexus, aut coitus, aut

alter infirmior est. Robustiores enim mares sunt, foemine imbecilliores. Imbecillitas autem non cadit in Deum, ergo nec foemineus sexus. Huic addit superioris argumenti extrema illa conclusio, ut dii non sint, quoniam in diis & foeminae sunt.

Quod stoici fide historiarum, & poetarum figmenta inani physica ratione peruertunt, & quae miseriae, & turpitudines de Diis referantur. Cap. XVII.

o B has rationes stoici alio versus Deos interpretantur. Et quia non praudent quid sit in uero, conantur eos cum rerum naturalium ratione coniungere, quos Cice. secutus de diis

ac religionibus eorum hanc sententiam tulit. Videtis ne igitur, ut a physicis rebus bene, atque utiliter intentis tracta sit ad commentitios, ac fictos Deos: quae res genuit falsas opiniones, erroresque turbulentos, superstitiones pene aniles, & formae enim deorum nobis & aetates, & uestitus, or-

natusque noti sunt. Genera praeterea, coniugia, cognationes omnes, omniaque traducta ad similitudinem imbecillitatis humanae. Quid planius, quod uerius dici potest: Romae philosophiae princeps, & amplissimo sacerdotio praeditus,

commentitios, ac fictos Deos redarguit, quorum cultus superstitiones pene aniles esse testatur, falsis opinionibus, erroribusque turbulentis implicatos homines esse queritur. Nam

totus liber tertius de natura deorum in omnes funditus religiones euerit, ac delet. Quid ergo a nobis expectatur amplius? Num eloquentia superare possumus Ciceronem? minime id quidem, sed fiducia illi defuit ignorantia ueritatem, quod ipse simpliciter in eodem opere confitetur. Ait enim

DE FALSA RELI.

facilius se posse dicere, quid non sit, ^{scilicet} quid sit, hoc est fal-
 sa se intelligere, uera nescire. Clarum est igitur homines
 fuisse illos, qui dii putantur, & eorū memoriam post mor-
 tem consecratam esse, ^{scilicet} ideo etiam ætates diuersæ sunt, &
 certæ imagines singulorum, ^{scilicet} quod in eo habitu, & ætate sin-
 gulorum simulachra cōfigurata sunt, in qua quæcūq; mors
 apprehendit. Consideremus (si placet) erumnas infœlci-
 um deorum. Isis filium perdidit, Ceres filiam, expulsa,
 & per orbem terræ iactata, Latona uix insulam paruam,
 in qua pareret inuenit. Deum mater & amauit formosū
 adolescentē, & eundem cū pellice deprehensum exectis
 uirilibus semiuirū reddidit. Et ideo nunc sacra eius a gal-
 lis sacerdotibus celebrātur. Iuno pellices acerrime perse-
 cuta est, quia parere ipsa non potuit ex fratre. Insulam Sa-
 mū scribit Varro prius Partheniā nominatā, quæ ibi Iuno
 adoleuerit, ibiq; etiā Ioui nupserit. Itaq; nobilissimū, & an-
 tiquissimū templum eius est Sami, & simulachrū in habi-
 tu nubentis figuratū, & sacra eius anniuersaria nuptiarū
 ritu celebrantur, si ergo adoleuit, si uirgo fuit primo, po-
 stea mulier, hominem fuisse qui non intelligit, pecudem
 se fatetur. Quid loquar obscœnitatem Veneris oīum li-
 bidinibus prostitutæ, non Deorum tantū, sed & hominū?
 Hæc enim ex famoso Martis stupro genuit Harmoniam,
 ex Mercurio Hermaphroditum, qui est natus Androgy-
 nus. Ex Ioue cupidinem, ex Anchisæ Aeneam, ex Bute
 Erycen, ex Adone quidem nullum potuit, quæ etiam tum
 puer ab apro ictus, & occisus est. quæ prima (ut in historia sa-
 cra cōtinetur) artem meretriciam instituit, authorq; muli-

eribus in Cypro fuit, uti uulgo corpore quaestum facerent. Quod iccirco imperauit, ne sola praeter alias mulieres impudica, & uirorum appetens uideretur. Etiam ne habet haec aliquid numinis: cuius plura numerantur adulteria, quam partus. Sed ne illae quidem uirgines illibatam castitatem seruare potuerunt. Vnde enim putemus Erichthonium esse natum? An ex terra, ut poetae uideri uolunt: at res ipsa clamat. Nam cum Vulcanus dijs arma fecisset, eique Iupiter optionem dedisset praemij, quod uellet postulandi, iurassetque (ut solebat) per infernam paludem, se nihil negaturum, tum faber claudus Mineruae nuptias postulauit. Hic Iupiter optimus maximus tanta religione costrictus, abnuere non potuit, Mineruam tamen monuit repugnare, pudicitiamque defendere, tum in illa colluctatione Vulcanum in terram profudisse aiunt semem, unde sit Erichthonius natus. Idque illi nomen impositum *ἔκ τῆς ἐγῆδος καὶ χθονός*, id est ex certamine, atque humo. Cur igitur uirgo eum puerum cum dracone conclusum, & obsignatum tribus uirginibus Cecropidis commendauit: euidens (ut opior) incestum, quod nullo modo possit colorari. Altera cum pene amatorem suum perdidisset, quod erat turbatis distractus equis, praestantissimum medicum Aesculapium curando iuueni aduocauit, eumque sanatum

Secretis alma recondit

Sedibus, & nymphae Egeriae, nemoricque relegat,

Solus ubi in syluis Italis ignobilis aeuum

Exigeret, uersoque ubi nomine Virbius esset.

Quid sibi uult haec tam diligens, tam sollicita curatio: quod secretae sedes: quid relegatio uel tam longe, uel ad mulie

DE FALSA RELI.

rem, uel in solitudinem: qd deinde nominis cōmutatio: Postremo qd equorū tā ptinax abominatio: Quid significāt hęc oīa nisi cōsciam stupri: & amorē minie uirginalem. Erat plane, cur tm̄ laborem pro tam fidelī iuvene suscepit, quia amanti nouercae obsequium pernegaret.

Quomodo refellātur ij, qui Deos esse factos ex hominibus mentiantur. Cap. XVIII.

Hoc in loco refellendi sunt etiam ij, qui deos ex hominibus esse factos, non tantum fatentur, sed, ut eos laudent, etiam gloriantur, aut uirtutis gratia, ut Herculem, aut munerum, ut Cererem ac Liberum, aut artium repertarum, ut Aesculapiū, uel Mineruam. Hęc uero q̄ inepta sint, quāq; nō digna, propter quā homines inexplabili se scelere contaminent, hostesq; Deo uero fiant, q̄ contempto mortuorū sacra suscipiunt, ex singulis rebus ostendā. Virtutem eē dicūt, quā hominē tollat in cœlum, nō illam, de qua philosophi dixerunt, quā posita est in bonis animi, sed hanc corporalem, q̄ dicit̄ fortitudo, quā qm̄ præcipua in Hercule fuit, imortalitatē meruisse creditur. Quis tam stulte ineptus est, ut corporis uires diuinum, uel etiam humanū bonū iudicet, cū sint & maiores pecudibus attributæ, & uno morbo saepe frangant̄, uel ipsa senectute minuant̄ & corruant̄: Itaq; idē, cum ille deformari ulceribus toros suos cerneret, nec sanari se uoluit, nec senē fieri, neq; se ipso minor, aut deformior uideretur. Hunc ergo, qui uiuum seipsum combusserat, ascendisse in cœlum putauerūt, eaq; ipsa, quā stultissime admirati sunt, simulachris,

*Quomodo refellatur
ij, qui Deos esse factos
ex hominibus mentiantur.
Cap. XVIII.
Hoc in loco refellendi
sunt etiam ij, qui deos
ex hominibus esse factos,
non tantum fatentur, sed,
ut eos laudent, etiam
gloriantur, aut uirtutis
gratia, ut Herculem, aut
munerum, ut Cererem ac
Liberum, aut artium
repertarum, ut Aesculapiū,
uel Mineruam. Hęc uero
q̄ inepta sint, quāq;
nō digna, propter quā
homines inexplabili se
scelere contaminent,
hostesq; Deo uero fiant,
q̄ contempto mortuorū
sacra suscipiunt, ex
singulis rebus ostendā.
Virtutem eē dicūt,
quā hominē tollat in
cœlum, nō illam, de qua
philosophi dixerunt,
quā posita est in bonis
animi, sed hanc
corporalem, q̄ dicit̄
fortitudo, quā qm̄
præcipua in Hercule
fuit, imortalitatē
meruisse creditur.
Quis tam stulte
ineptus est, ut corporis
uires diuinum, uel etiam
humanū bonū iudicet,
cū sint & maiores
pecudibus attributæ,
& uno morbo saepe
frangant̄, uel ipsa
senectute minuant̄
& corruant̄: Itaq;
idē, cum ille
deformari ulceribus
toros suos cerneret,
nec sanari se uoluit,
nec senē fieri, neq;
se ipso minor, aut
deformior uideretur.
Hunc ergo, qui uiuum
seipsum combusserat,
ascendisse in cœlum
putauerūt, eaq;
ipsa, quā stultissime
admirati sunt, simulachris,*

DE FALSA RELI.

guat. sed homines ingeniosi hanc secum habebāt fortasse rationē, q̄a Deus fulminari nō potest, apparet non esse factum, imo uero q̄a factū est, apparet hoīem fuisse, nō Deum. Mēdaciū em̄ poetaꝝ non in facto est, sed in noīe. Metuebant em̄ malum, si contra publicam p̄suasionē faterentur, quod erat uerum, quod si hoc constat inter ipsos, ex hoībus Deos factos, cur ergo non credūt poetis, si q̄n illorū fugas, & uulnera, & mortes, & bella, & adulteria describunt? Quibus ex rebus intelligi dat, nō potuisse ullo pacto fieri Deos, q̄a ne hoīes q̄dem p̄bi fuerūt, eaꝝ in uita sua gesserūt, q̄ mortem pariunt sempiternā.

De propria Romanorum religione. Cap. XX.

Enio nunc ad proprias Romanorum religiones, q̄m de cōmunibus dixi, Romuli nutrix Lupa honoribus est affecta diuinis. Et ferrē, si id aīal ipsum fuisset, cuius figurā gerit. Author est Liuius Larentiæ esse simulachrum, & q̄dem nō corporis, sed mentis, ac morꝝ. Fuit em̄ Faustuli uxor, & p̄pter uulgati corporis uilitatē Lupa inter pastores, id ē, meretrix nuncupata est, unde etiā Lupanar dicit, exēplū scilicet Atheniēsium in ea figurāda Romani secuti sunt, apud q̄s meretrix q̄dam noīe Leena, cū tyrānum occidisset, q̄a nefas erat simulachrum constitui meretricis in templo, aīalis effigiem posuerūt, cuius nomen gerebat. Itaq̄ ut illi monumentū ex noīe, sic isti ex p̄fessiōe fecerūt. Huius noīs etiam dies festus dicatus est, & Larentinalia constituta. Nec hāc solum Romani meretricē colūt, sed Fauilam q̄q̄, quā Herculis scortū fuisse Verrius scribit. Iā quā

ta ista immortalitas putanda sit, quā etiā meretrices assequātur. Flora cū magnas opes ex arte meretricia quāsiuisset, populum Romanū scripsit heredē, certā pecuniā reliquit, cuius ex annuo cōnore suus natalis dies celebraret, editione ludorum, quos appellāt Floralia. Quod quia senatui flagitiosum uidebat, ab ipso nomine argumentū sumi placuit, ut pudēdæ rei quidā dignitas adderet. Deā finxerūt esse, quā floribus præsit, eaque oportere placari, ut fruges cū arboribus, aut uiti bus bene, prospereque florescerēt. Eū colorē secutus in fastis poeta nō ignobilē nymphā fuisse narrauit, quæ sit Chloris uocitata, eaque Zephyro nuptā quāsi dotis loco id accepisse muneris a marito, ut haberet omnium florum potestatem. Honestē quodē ista dicunt, sed inhonestē, turpiterque credunt. Non debēt (cū ueritas queritur) hominī nos uelamēta decipere. Celebrant ergo illi ludi cū omni lasciuiā, conueniētes memoriæ meretricis. Nam præter uerborū licentiā, quibus obscœnitas omnis effundit, exiuntur etiā uestibus populo flagitante meretrices, quæ tunc mimorum funguntur officio, & in conspectu populi usque ad satietatē impudicorum luminū cū pudendis motibus detinentur. Cloacinæ simulachrum in cloaca maxima repertum Tatius cōsecrauit, & quia cuius esset effigies ignorabat, ex loco illi nomen imposuit. Paurē, Pallorēque Tullus Hostilius figurauit, & coluit. Quid de hoc dicam, nisi dignū fuisse, qui semper Deos suos (sicut optari solet) præsentēs haberet? Ab hoc illud M. Marcelli de cōsecratione honoris, atque uirtutis honestate nōm differre congruit. Eadē uanitate Mentē quæ inter Deos collocauit Senatus, quā profecto si habuisset, eiusmodi sacra nū-

DE FALSA RELI.

quam suscepisset, magnum Cicero, audaxque consiliū suscepisse Græciam dicit, quod cupidinū, & amorū simulachra in gymnasijs consecrasset, adulatus est uidelicet Aetico, & irrisit hoīem familiarē. Non enim illud magnum aut omnīo consiliū dicendū fuit, sed ipudicorum hoīm perdita, & deplorata nequitia, qui liberos suos, quos erudire ad honesta deberent, prostituerūt libidini iuuetutis, a quibus flagiciorū Deos, & in illis potissimū locis, ubi nuda corpora corruptorū luminibus patent, & in illa colitæte uoluerūt, quæ simplex, & iprouida prius irretire, & ī laqueos potest cadere, quæ cauere. Quid mirū si ab hac gente uniuersa flagitia manarūt? apud quā ipsa uitia religiosa sunt, eaque non modo nō uitantur, uerū etiam colunt. Et ideo huic sententiæ tanquā græcos prudentia uinceret, adiecit. Virtutes enim oportet nō uicia consecrari. Quod si recipis o M. Tulli, non uides forte, ut irrūpant uitia cū uirtutibus, quia mala bonis adhærēt, & in animis hominū potentiora sunt, quæ si uetas consecrari, respondebit tibi illa eadem Græcia, se alios Deos colere, ut prosint, alios ne noceant. Hæc enim semper excusatio est eorum, qui mala sua pro Dijs habent, ut Romani Rubiginem ac Febrem. Si ergo uitia consecranda nō sunt, in quo tibi assentior, ne uirtutes quidem. Nō enim per se sapiunt, aut sentiunt, neque intra parietes, aut ædiculas luto factas, sed intra pectus collocandæ sunt, & interiori comprehendendæ, ne sint falsæ, si extra hominem fuerint collocatæ. Itaque præclaram illam legem tuam derideo, quam ponis hijs uerbis. A sit illa, propter quæ datur homini ascensus in cœlū,

mentem, uirtutem, pietatem, fidem, earūq; laudum delu-
bra sunt. At qui hæc separari ab homine non pnt. Si enim
colenda sunt, i homine ipso sint necesse est. Si aut sunt ex-
tra hominē, quid opus est ea colere, qbus careamus? Vir-
tus colenda est, non imago uirtutis, & colenda est non sa-
crificio aliquo, aut thure, aut precatione solenni, sed uolū-
tate sola, atq; proposito. Nā quid est aliud colere uirtutē,
nisi eam coprehendere animo, & tenere? Quod unusq;sq;
simul occēpit uelle, cōsequit. Hic solus ŷtutis est cultus.
nam religio & ueneratio nulla alia nisi unius Dei tenēda
est. Quid igitur opus est o uir sapientissime, superuacuis
extructionibus loca occupare, q̄ possint humanis usibus
cedere? quid sacerdotes constituere uana, & insensibilia cul-
tuos? qd imolare uictimas? Quid tātos sumptus uel fin-
gendis, uel colendis imaginibus ipendere? Firmius & in-
corruptius templū est pectus humanū, hoc potius ornet,
hoc ueris illis numinibus impleatur. Has ergo falsas cōse-
crationes esse sequitur, quod necesse est. Qui em ŷtutes
sic colunt, id est qui umbras, atq; imagines uirtutū conse-
crantur, ea ipsa, quæ uera sunt, tenere non possunt. Itaq;
nulla in quoq; uirtus est, uitijs ubiq; dominātibus. nulla fi-
des, oīa pro se unoquoq; rapiente, nulla pietas nec confan-
guineis, nec parentibus, præeunte auaritia, & cupiditate
in uenenum, & ferrū ruente, nulla pax, nulla concordia,
publice bellis fauentibus, priuatis inimicijs usq; ad san-
guinem furentibus. Nulla pudicitia, libidinibus effrena-
tis omnem sexum, & oēs corporis partes cōtaminātibus,
nec tamen desinunt ea colere, quæ fugiunt, & oderunt.

DE FALSA RELI.

Colunt enim thure, ac summis digitis, quod sensibus intimis colere debuerunt, qui error omnis ex illius principalis, ac summi boni ignoratione descendit. Urbe a Gallis occupata obsessi in capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta fecissent, ad eam Veneri caluam consecrarunt. Non igitur intelligunt, quod uanae sint religiones, uel ex eo ipso, quod eas his ineptiis cauillant. A Lacedaemoniis fortasse didicerant, deos sibi ex euentis fingere. quod cum Messenios obsiderent, & illi furtim deceptis obsessoribus egressi ad diripiendam Lacedaemonem cucurrissent, a spartanis mulieribus fugati sunt. Cognitis autem hostium insidiis, Lacedaemonij sequebantur. His armatae mulieres obuiam longius exiuerunt, quam cum uiros suos cernerent parare se ad pugnam, quod putarent Messenios esse, corpora sua nudauerunt. At illi uxoribus cognitis, & aspectu in libidinem concitati, sicut erant armati promissi sunt utique promiscue. Nec enim uacabat discernere, sic iuuenes ab iisdem antea missi cum uirginibus ex quibus sunt parthenij nati. Propter huius facti memoriam ad eam Veneri armatae & simulachrum posuerunt, quod tametsi ex causa turpi, tamen honestius uidetur armatam Venerem consecrasse, quam caluam. Eodem tempore Ioui quoque pistori ara apposta est, quod eos in quiete monuisset, ut ex omni frumento, quod haberent, panem facerent, & in hostium castra iactarent, eoque facto soluta est obsidio, desperantibus Gallis inopia subigi posse Romanos. Quae ista religionum derisio est, si eorum defensor essem, quid tam grauer queri possem, quam deorum nomen in tantum uenisse contemptum, ut turpissimis nominibus ludibrio habeatur? Quis non ri

deat Fornacem deam: uel potius doctos uiros celebrandis fornacalibus operari: quis, cū audiat deam Mutam, tenere risum queat: Hanc esse dicūt, ex qua sint nati Lares, & ipsam Laram noīant, uel Larundā. Quid praeſtare colenti poteſt, quæ loqui non poteſt: Colitur & Caca, quæ Herculi fecit indicium de furto boū, diuinitatē cōſecuta, quia perdidit fratrem. Et Cunina, q̄ infantes in cunis tuetur, ac faſcinum ſummoiet. & Sterculius, qui ſtercorandi agri rationem primus induxit. Et Mutinus, in cuius ſinu pudendo nubētes p̄ſident, ut illarum pudicitia prior Deus deliſſe uideatur. Et mille alia portenta, ut iam uaniores qui hæc colenda ſuſceperint, q̄ Aegyptios eſſe dicamus, qui monſtroſa, & ridicula q̄dam ſimulacra uenerantur, & colūt, quæ tñ habēt aliquam imaginem. Quid, q̄ lapidem colūt informem, atq̄ rudē, cui nomen erat Terminus: Hic eſt, quem pro Ioue Saturnus dicitur deuoraſſe, nec immerito honos illi tribuitur. Nam cum Tarquinius capitolium facere uellet. eoq̄ in loco multorum deorum ſacella eſſent, conſuluīt eos per auguria, utrum Ioui cedere uellent, & cedentibus cæteris, ſolus Terminus manſit. Vnde illum poeta capitolij immobile ſaxum uocat. Iam ex hoc ipſo q̄ magnus Iupiter inuenitur, cui non ceſſit lapis, ea fortaiſſe fiducia, q̄ uod illum de paternis faucibus liberauerat. Facto itaq̄ capitolio, ſupra ipſum Terminum foramē eſt in tecto relictu, ut quia nō ceſſerat, libero cœlo fruere, quo ne ipſe quidem fruebatur, q̄ lapidem frui putauerūt. Et huic ergo publice ſupplicat, quaſi cuſtodi finium Deo, qui non tñ lapis, ſed etiam ſtipes interdum

DE FALSA RELI.

est. Quid de ijs dicam, qui colunt talia: nisi ipsos potissimum lapides, ac stipites esse.

De sacrificijs, & mysterijs eorum. Cap. XXI.

DIximus de Dijs ipsis, qui coluntur, nunc de sacris, ac mysterijs eorum pauca dicenda sunt. Apud Cypri salaminem humanam hostiã Ioui Theucus imolauit, Idem sacrificium posteris tradidit, quod est nuper Hadriano imperante sublatum. Erat lex apud Tauros i humanã, & ferã gentẽ, uti Dianã hospites imolarẽt, & id sacrificiũ multis t'pibus celebratũ est. Galli Esu atq; Teutatẽ humano cruore placabãt. Nec latini qdẽ huius imanitatis exptes fuerũt. siqđẽ latialis Iupitẽ etiam nũc sanguine colit humano. Quid ab his boni precat, qbus sic sacrificãt? Aut qđ tales Di hoibus p̄stare p̄nt qrum pœnis propiciant? Sed de barbaris nõ est adeo mirandũ, quorũ religio cũ moribus congruit. Nri uero, q sp̄ m̄suetudinis, & humanitatis gliam sibi uendicarũt, non ne sacrilegis his sacris imaniores repiunt? Hi em̄ potius scelerati sunt habẽdi, q, cum sint liberaliũ disciplinarũ studijs expoliti, ab humanitate desciscũt, q̄ qui rudes, & imperiti ad mala facinora bonorũ ignoracione labunt. Apparet tñ antiquũ esse hunc imoladorũ hoim ritum, siqđẽ Saturnus in Latio eodẽ genere sacrificij cultus est, non qđẽ ut homo ad aram immolareẽt, sed ut in Tyberim de ponte miluio mittereẽt. Quod ex r̄so quodã factitatum Varro author est. cuius responsi ultimus uersus est talis. *καὶ κεφαλὰς κρονίδη καὶ τῶ πατρὶ πέμπετε φῶτα.* Id est, Et capita Saturno, & patri mittite lumina, seu hominem.

Quod quia uidetur ambiguum, & fax illi, & homo iaci solet. Verum id genus sacrificij ab Hercule, cum ex Hispania rediret, dicitur esse sublatum, ritu tamen permanente, ut pro ueris hominibus imagines iacerentur, ex scirpo, ut Ouidius in fastis docet.

Donec in hæc uenit Tirynthius arua quotannis,

Tristia leucadio sacra peracta modo.

Illum stramineos in aquam misisse quirites,

Herculis exemplo corpora falsa iace.

Hæc sacra uestales uirgines faciunt, ut ait Idem.

Tum quoque priscorum uirgo simulachra uirorum

Mittere roboreo scirpea ponte solet.

Nam de infantibus, qui eidem Saturno imolabantur propter odium Iouis, quid dicam non inuenio. Tam Barbaros, tam immanes fuisse homines, ut paricidium suum, id est tetrum, atque execrabile humano generi facinus sacrificium uocarent. Cum teneras atque innocentes animas, quæ maxime est ætas parentibus dulcior, sine ullo respectu pietatis, extinguerent, immanitatemque omnium bestiarum, quæ tamen fetus suos amant, feritate superarent. O dementiam insanabilem, quid illis isti Diij amplius facere possent, si essent iratissimi, quæ faciunt propicij: cum suos cultores paricidijs inquinant, orbitatibus mactant, humanis sensibus spoliant: Quid potest esse his hominibus sancti: Aut quid in prophanis locis facient, quod inter aras deorum summa scelera committunt: Pescenius festus in libris historiarum per satyram refert, Carthaginenses Saturno humanas hostias solitos imolare, & cum uicti essent ab Agathocle rege

DE FALSA RELI.

Siculatorū, iratū sibi Deum putauisse. Itaq; ut diligentius
piaculū soluerent, ducentos nobilium filios immolasse,
Tantum religio potuit suadere malorum,
Quæ peperit sæpe scelerosa, atq; impia facta.
Cui ergo dementissimi hoies illo sacrificio consulebant:
cū tantā partem ciuitatis occiderent, quantam fortasse ne
Agathocles qdē uictor occiderat. Ab isto genere sacrorū
nō minoris insanīæ iudicāda sunt publica illa sacra, q̄rum
alia sunt matris Deum, in q̄bus hoies suis ipsi uirilibus li
tant. Amputato em̄ sexu nō uiros se, nec foemias faciūt.
Alia uirtutis, quā eandē Bellonam uocant. in quibus ipsi
sacerdotes nō alieno, sed suo cruore sacrificāt. Sectis nan
q; humeris, & utraq; manu districtos gladios exertos cur
runt, & efferuntur, & insaniūt. Optime igit̄ Quītilianus
fanatico bello, istud inquit si Deus cogit, iratus est, etiam
ne hæc sacra sunt? Nonne satius est pecudū more uiuere,
q̄ Deos tam ipios, tam profanos, tā sanguinarios colere?
Sed unde isti errores, & hæc tanta flagitia manauerunt,
suo loco differemus, interim uideamus cætera, quæ carēt
scelere, ne studio insectandi uideamur eligere peiora. Isi
dis ægyptia sacra sunt quatenus filium paruulum uel per
diderit, uel inuenerit. Nam primo sacerdotes eius degla
brato corpore sua pectora tundunt, lamentantur, sicut ip
sa, cum perdidit, fecerat. Deinde puer producitur
quasi inuentus, & in lætitiā luctus ille mutat̄, Ideo Luca
nus, Nunquāq; satis quæsitus Osiris. Semper em̄
perdunt, & semper inueniunt. Refert̄ ergo in sacris ima
go rei, q̄ uera gesta est, quæ p̄fecto, si quid sapimus, de /

clarat mortalem mulierē fuisse, ac pene orbam, nisi unicū
 reperisset, qđ illū ipsum poetā minime fugit, apud quem
 Pompeius adolescens, morte patris audita, hæc loquit̃,
 Euoluam busto iam numen gentibus Isim,
 Et tectum ligno spargam per uulgus Osirim.
 Hic est Osiris, quē Serapin & Serapidem uulgus appel
 lat. Solent em̃ mortuis cōsecratis noīa imutari, credo ne
 qs putet eos hoīes fuisse. Nā & Romulus post mortem
 Quirinus dictus est, & Leda Nemesis, & Circe Marica,
 & Ino, postq̃ se p̃cipitauit, Leucothea, materq̃ Matuta.
 Et Melicertes filius eius Palemō, atq̃ Portunus. Sacra
 uero Cereris Eleusinae nō sunt his dissimilia. Nā sicut ibi
 Osiris puer planctu matris inq̃ritur, ita hic ad īcestum pa
 trui matrioniū rapta Proserpina, quā q̃a facibus ex Ætnę
 uertice accensis quæsisse in Sicilia Ceres dicitur, iccirco
 sacra eius ardentiuū redar̃ iactatiōe celebrant̃. Apud Lāp
 sacū Priapo lætabilis uictima est asellus. Cuius sacrificij
 rō in fastis hæc reddit̃. Cū Dīj oēs ad festū matris magne
 cōuenissent, epulisq̃ satiati noctē lusibus ducerent, q̃e uis
 se humi Vestā, somnūq̃ cœpisse, ibi Priapū somno eius,
 ac pudicitiaē insidiatū, sed illā intempestiuo clamore aselli,
 quo Silenus uehebat̃, excitatā, libidinē uero insidiatoris
 esse detectā. Hac de causa Lampfacenos asellū Priapo q̃si
 in ultionē mactare cōsueuisse. Apud Romāos uero eūdē
 Vestalibus sacris in honorē pudicitiaē cōseruatae panibus
 coronari. Quid turpius? Quid flagitiosius? q̃si Vesta be
 neficio asini uirgo est. At poeta fabulā finxit. Nū ergo il
 lud ē uerius, qđ referunt ij, qui φαινόμενα conscripserūt?

DE FALSA RELI.

cum de duabus Cancris stellis loquuntur, quas græci ^{ὄϊου} uocant, a fellos fuisse, qui liberum patrē trāsuexerint, cū
 annē transire non posset, q̄rū alteri hoc præmiū dederit,
 ut humana uoce loq̄retur. Itaq̄ inter eum, Priapūq̄ ortū
 esse certamē de membri obscœni magnitudīe. Priapum
 uictū, & iratum interemisse uictorē. Hoc uero multo ma-
 gis ineptum est, sed poetis licet quicq̄d uelint. Non ex-
 cutio tam deforme mysterium, nec Priapum denudo, ne
 quid appareat risu dignū. Finxerunt hæc sane poetæ, sed
 necesse est alicuius maioris turpitudinis tegēdæ grā ficta
 sint. Quæ sint ergo q̄ramus. At ea profecto manifesta ē.
 Nā sicut Lunæ Taurus maclat, q̄a siliter habet cornua, &
 Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum,

Ne detur celeri uictima tarda Deo,

Ita in hoc, quia magnitudo membri uirilīis enormis ē, nō
 potuit ei monstro aptior uictima reperiri, q̄ quæ ipsum,
 cui maclatur, posset imitari. Apud Lindum quod est op-
 pidum Rhodi, Herculis sacra sunt, q̄rum a cæteris longe
 diuersus est ritus. Siquidē nō ^{εὐφημία} (ut græci appellāt)
 sed maledictis, & execratione celebrant, eaq̄ p̄ uiolatis
 habent, siquando inter solennes ritus uel imprudenti ali-
 cui exciderit bonum uerbum. Cuiusrei hæc ratio reddi,
 si tñ ulla esse in rebus uanissimis potest. Hercules, cū eo
 delatus esset, famemq̄ pateretur, aratorem quendā as-
 pexit operantem, ab eoq̄ petere cœpit, ut sibi unum bo-
 uem uenderet. Enī uero ille negauit fieri posse, quia spes
 sua omnis colendæ terræ, duobus illis iumētis niteretur.
 Hercules solita uiolentia usus, quia unum accipere non

rius Bibaculus inter p̄cipua pietatis exēpla numerat̄, qui
 cū pr̄tor esset, t̄n lictoribus p̄euntibus ancyle portauit,
 cum haberet magistratus beneficio muneris uacationē.
 Nō ergo ille Furiosus, sed plane furiosus fuit, q̄ pr̄turam
 hoc ministerio se putauit ornare. Merito igit̄, cum hęc a
 uiris nō imperitis, ac rudibus fiant, Lucretius exclamat,
 O stultas hominum mentes, o pectora cęca,
 Quamlibet in tenebris uitę, quantiscq̄ periclis
 Dęgit̄ hoc æui, quodcūq̄ est. Quis hęc ludibria nō de
 rideat, q̄ habeat aliqd sanitatis? cum uideat homines uelut
 mente captos ea serio facere, quę si quis faciat, in lusu ni
 mis lasciuus, & ineptus esse uideatur.

¶ Quis author prędictarū uanitatū in Italia apud Roma
 nos fuerit, & q̄s apud alias gentes. Cap. XXII.

Arum uanitatū apud Romanos author, &
 constitutor Sabinus ille rex, q̄ maxime aīos
 hoīm rudes, atq̄ ip̄itos nouis sup̄stitionibus
 ip̄licauit, q̄d ut faceret aliq̄ cū authoritate, si
 mulauit cū dea Egeria nocturnos se hr̄e congressus, Erat
 q̄dam spelūca popaca ī nemore Aricino, unde riuus p̄ni
 fonte manabat, huc remotis arbitris, se īferre cōsueuerat,
 ut mētiri posset monitu Deę cōiugis ea sacra populo se
 tradere, q̄ acceptissima Dijs eēt. uidelicet astutiā Mino
 is uoluit imitari, q̄ se ī antrū Iouis recōdebat, & ibi diu mo
 ratus, leges tāq̄ sibi a Ioue tra ditas afferebat, ut hoīes ad
 parendū nō modo ip̄io, sed etiā religione cōstrigeret. nec
 difficile sane fuit psuadere pastorib⁹. Idē pontifices flami
 nes, salios, augures creauit, Deos per familias descripsit.

DE FALSA RELI.

sic noui populi feroces animos mitigauit, & ad studia pa-
 cis a rebus bellicis auocauit. Sed cū alios falleret, se ipsum
 tamen non fefellit. Nam post annos plurimos Cornelio,
 & Bebio COSS. in agro scribæ Petilij sub ianiculo arcae
 duæ lapidæ sunt repertæ a fossoribus, quarū in altera cor-
 pus Numæ fuit, in altera septem latini libri de iure ponti-
 ficio. Item græci totidem, de disciplina sapientiæ scripti,
 quibus religiones, non eas modo, quæ ipse instituerat, sed
 omnes præterea dissoluit. Qua re ad senatum delata, de-
 cretum est, ut hi libri abolerentur. Ita eos Q. Petilius præ-
 tor Urbanus in cōcione populi concremauit. Insuper
 id quidem, quid enim profuit libros esse combustos? cū
 hoc ipsum, quod sunt ita combusti, quia religionibus de-
 rogabatur, memoriæ sit traditum? Nemo ergo tunc in Se-
 natu non stultissimus. Potuerunt enim & libri aboleri, &
 res tamen in memoriā non exire. Ita dum uolunt & po-
 steris approbare, quanta pietate defenderint religiones,
 auctoritatem religionū ipsarum testando minuerunt. Sed
 ut Pōpilius apud Romanos institutor septarum religio-
 nū fuit, sic añ Pōpiliū Faunus in Latio, quæ & Saturno ne-
 faria sacra constituit, & Picum patrem inter deos honora-
 uit, & sororē suam Fatuā Faunā, eāque coniugem cōsecra-
 uit, quā C. Bassus Fatuam noīatam tradit, quæ mulieribus
 fata canere cōsueuisset, ut Faunus uiris. Eandem Varro
 scribit tantæ pudicitiaē fuisse, ut nemo eā quoad uixerit, præ-
 ter uirum suum, uiderit, nec nomen eius audierit. In-
 circo illi mulieres in operto sacrificant, & bonam deam
 noīant, & Sex. Clodius in eo li. quæ græce scripsit, refert

Fauni hanc uxore fuisse, quæ, quia contra morē, decusq; regium clā uini ollā ebiberat, & ebria facta erat, ygis myrtheis a uiro usq; ad mortē cæsa. Postea uero cū eum facti sui pœniteret, & desyderiū eius ferre nō posset, diuinum illi honorē detulisse. Iccirco in sacris eius obuolutam uini amphorā poni. Reliq; ergo posteris Faunus quoq; nō parum erroris, quē tñ prudētes q; pspiciunt. Nā Lucilius eor; stultitiam, q; simulachra deos putāt esse, deridet his Terricolas Lamias Fauni quas, Pompiliq; (uerbis. Instituire Numæ tremit has, hic omnia ponit.

Vt puer infantes credunt signa omnia ahenā

Viuere, esse homines, sic isti omnia ficta

Vera putant, credunt signis cor inesse ahenis,

Pergula pictorum. & cætera. Poeta quidem stultos

hoies infantibus cōparauit, at ego imprudentiores esse di-

co. Illi em simulachra hoies putāt esse, hi Deos. Illos ætas

facit putare quod non est, hos stulticia. Illi utiq; breui de-

sinunt falli, horum uanitas & durat, & semp crescit. Sacra

Liberi patris primus Orpheus induxit in Græciam, pri-

usq; celebrauit in monte Bœotix Thebis, Vbi Liber na-

tus est proximo, q; cum frequēter citharæ cantu persona-

ret, Citheron appellatus est. Ea sacra etiam nunc Orphi-

ca noiantur, in quibus ipse postea dilaceratus, & carptus

est, & fuit p eadem fere tempora, qbus Faunus. Sed q;

ætate præcesserit, dubitari potest, si qdem per eosdem an-

nos Latinus, Priamusq; regnauerunt. Item patres eorū

Picus, & Laomedon, q; regnāte, Orpheus cū Argonau-

tis ad Iliensū litus accessit. Procedamus igitur ulterius,

CE FALSA RELI.

& ſcramus, quis omnino colendorum Deorū primus au-
 thor extitit. Didymus in libris *Ἐκείνη δὲ πινδαρική*. i. expo-
 ſitionis pindaricæ ait, Meliſſea Cretenſium regem primū
 Dijs ſacrificaffe, ac ritus novos, ſacrorūq; pompas intro-
 duxiſſe. Huius duas fuiſſe filias, Amaltheā, & Meliſſam,
 quæ Iouem puerū caprino lacte, ac melle nutrierunt. Vn-
 de poetica illa fabula originē ſumpſit, aduolaſſe apes, atq;
 os pueri melle compleſſe. Meliſſam uero a patre primā ſa-
 cerdotem matri magnæ cōſtitutam. Vnde adhuc eiſdē
 Matris antiſtites Meliſſæ nuncupant. Hiſtoria uero ſacra
 teſtatur ipſum Iouē, poſtq; rerū potitus eſt, in tātam inſo-
 lentiā ueniſſe, ut ipſe ſibi ſana multis in locis conſtitueret.
 Nā cum terras circuiret, in quancunq; regionē ueniret,
 reges principesue populorum hoſpitiis ſibi, & amicitia co-
 pulabat, & cum a quoc; digrediretur, iubebat ſibi fanum
 creari hoſpitis ſui nomine, quaſi ita poſſet amicitia, & fœ-
 deris memoria conſeruari. Sic cōſtituta ſunt templa Ioui
 Arabyrio, Ioui Labradeo. Arabyrius em̄, & Labradeus
 hoſpites eius, atq; adiutores in bello fuerunt. Itē Ioui La-
 prio, Ioui Molioni, Ioui Caſſio, & quæ ſunt in eundē mo-
 dum, quod ille aſtutiſſime excogitauit, ut & ſibi honorē
 diuinum, & ut hoſpitibus ſuis perpetuum nomen acqui-
 reret cum religione coniunctum. Gaudebant ergo illi, &
 huic imperio eius libenter obſequebantur, & nomis ſui
 gratia ritus annuos, & feſta celebrabant. Simile quiddam
 in Sicilia fecit Æneas, cum conditæ urbi, Aceſtæ hoſpi-
 tis nomen impoſuit, ut eam poſtmodum lætus, ac libens
 Aceſtes diligeret, augetet, ornaret. Hoc modo religio /

